

34-C-187

PODÁVÁ AUTOR.

Prof. Dr. JAN LOEVENSTEIN:

SPORNÉ OTÁZKY
TELEOLOGICKÉ
KONSTRUKCE.

(MOJE
HOSPODÁŘSKÁ KONSTRUKCE
VE SVĚTLE ODMÍTAVÉ KRITIKY.)

V PRAZE 1930.

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE.

O B S A H :¹⁾

IV. Formální stránka Englišova učení.

1. Pojmy formálně teleologické a prioritá jich konstrukce.

- a) Úvod.
- b) Englišova tvrzení.
- c) Moje odpověď a její odůvodnění.
  - aa) Časové pořadí, v němž došlo ku konstrukci povědomých pojmů jako teleologických.
  - bb) Výroky Englišovy z polemiky proti Ledererovi.
  - cc) Důsledky z uvedených Englišových výroků plynoucí.
  - dd) Pokus o vysvětlení, jak došlo u Engliše ku rozporu mezi jeho dřívějším a pozdějším hlediskem na techniku.
  - ee) Nová Englišova interpretace jeho výroků z polemiky proti Ledererovi, jak ji provedl v Předmluvě ku své publikaci „Problémy hospodářské teleologie“ a vnitřní rozpory z toho vzniklé.
  - ff) Alternativa, k níž se dochází na základě jednotlivých Englišových výroků.
  - gg) Pojmové oprávnění konstrukce upotřebitelnosti jako technické (derivativní) užitečnosti.
- d) Důsledky předcházejících vývodů.
- c) Ohlas těchto důsledků na posouzení metody a postupu.

---

¹⁾ 2. části mojí kritiky Englišova učení, kterážto kritika je současně odpovědí na jeho polemický spis: Problémy hospodářské teleologie, Brno 1930. 1. část mojí kritiky vyšla ve Sborníku věd právních a státních, roč. XXX., čís. 3.

2. Jednotlivé pojmy.

a) Pojem nákladu (výnosu).

- aa) Původní konstrukce tohoto pojmu u Engliše a jeho konstrukce dnešní.
- bb) Cesty, jež vedly Engliše ku původní jeho konstrukci pojmu nákladu.
  - α) Úvod.
  - β) Stanovisko Liefmannovo.
  - γ) Změny provedené Englišem.
  - δ) Důsledky Englišovy konstrukce na jeho pojem nákladu (výnosu).
- cc) Cesty, jež vedly Engliše ku dnešní jeho konstrukci pojmu nákladu.

IV. Formální stránka Englišova učení.

1. Pojmy formálně teleologické a prioritá jich konstrukce.

a) Úvod.

Engliš se domnívá, že on to byl původně, který formuloval teleologicky — formálně pojmy: užitečnosti, škodlivosti, potřeby, nákladu, výnosu atd. Lituji, ale nemohu s tímto názorem souhlasit. Co rozumím pojmem formálním všeobecně, vyložil jsem v předešlém čísle Sborníku věd právních a státních, na který v té příčině odkazuji. V důsledku toho formálně teleologickými pojmy budu rozumětí ony, jež jsou společny všem odvětvím věd teleologických. Teleologie se rozpadá podle mojí konstrukce na myšlení národohospodářské a myšlení technické. Obě tato myšlení se navzájem doplňují, jsou komplementární. Co není technickým, je hospodářským, a naopak. Engliš rozumí i národním hospodářstvím, i technikou něco jiného než já. Podle něho musí totiž obsah účelu býti jak pro techniku tak pro hospodářství blíže určen. Pro mne

obsah účelu nerozhoduje, nýbrž rozhoduje, zda je myšlen pouze jediný účel jako chtěný, nebo současně účely dva, jež kolidují a jsou splnitelný jeden na úkor druhého. Proto myšlení jak technické tak hospodářské je u mne čistě formální, u něho obsahové. Jestliže vzdor těmto podstatným rozdílům v posuzování hospodářství a techniky není vyloučeno, abychom pod pojmy formálně teleologickými rozuměli pojmy stejně utvářené, pak je to tím, že také podle Englišovy prvotní konstrukce rozpadá se teleologie na hospodářství a techniku, jež se vzájemně doplňují. Proto u nás obou teleologicky formální může (že tomu u Engliše vždy tak nebylo, bude prokázáno) znamenati nadřazený „hospodářskému a technickému“. Pod pojmy „teleologicky formálními“ rozumím tedy, že běží o pojmy, které jsou společny jak národnímu hospodářství tak i technice. Jiného formálního myšlení teleologického vůbec není. Z toho plyne: 1. vyloučím-li určité pojmy z technického myšlení a vyhradím-li je výlučně národnímu hospodářství, anebo, vyloučím-li je z národního hospodářství a vyhradím-li je technice, pak takový pojem přestává býti zřejmě teleologicky formálním a může se prohlásiti buď jen za národohospodářsky anebo jen za technicky formální, ale již nikdy za teleologicky formální. 2. Ještě jiný důsledek plyne z rozštěpení teleologie na národní hospodářství a techniku. Totiž, že vyloučí-li se technika z teleologie, pak tu zbývá jen národní hospodářství a nic jiného a tudíž prohlášení určitých pojmů za formálně teleologické za líčeného předpokladu nemůže míti jiného smyslu, než že se prohlašují vlastně za národohospodářsky formální. Pak arci národní hospodářství a teleologie, formálně národohospodářský a formálně teleologický by spadalo v jedno. Prosim čtenáře, aby bedlivě podržel tyto důsledky v mysli, poněvadž od platnosti jich závisí posouzení správnosti tvrzení Englišových, neboť uvedený případ v jedné Englišově práci skutečně se vyskytl.

b) Englišova tvrzení.

Nyní uvedu pasus z Englišovy předmluvy k publikaci *Problémy hospodářské teleologie*, Brno 1930, jednak proto, že nám bude třeba znáti výroky Englišovy doslovně pro důkaz, jež po-

vedu, jednak proto, že je žádoucí, aby vylíčení postupu jeho ve srovnání s postupem mým, který kárá, bylo v mojí odpovědi uvedeno.

„Nebudu se zabývat meritorně poslední prací Loevensteinovou ‚Spoření jeho pojem a funkce hospodářská‘ (v Ročence 1929), ač zase je skrytou polemikou. Ukážu však jen na jednom místě Loevensteinův postup.

V závěru na str. 172 Loevenstein praví: „„Proto jsem byl nucen velké množství pojmů znovu na jich přesný obsah přezkoumávat (tak zmiňuji se namátkou jen o pojmu užitečnosti, který nikterak není specificky hospodářský, jak se tvrdívá, nýbrž prostě teleologický, tedy spadající do sféry technické neméně než do sféry hospodářské)““. Zase tedy mluví Loevenstein o svých osobních zásluhách. Pro čtenáře, který o věci nic neví, vypadá to tak, jako by byl Loevenstein teprve odkryl, že užitek je formálně teleologický pojem. Vždyť to je smysl celé mé teleologické konstrukce, že užitek, potřeba, statek, hodnota, výnos, náklad jsou formální pojmy a teleologie je formálním instrumentem ku pochopení obsahu (čemuž bohužel ještě ve svém spise z r. 1929 Loevenstein asi neporozuměl, když stále tam zaměňuje formu s abstrakcí). Nuže Loevenstein si může přečísti v Nár. Obzoru z r. 1929 (č. 2 str. 83, v mém článku: Teorie veřejných hospodářství) na př.: „„Z toho je vidno, že účel, prostředek, potřeba, užitečnost, statek, hodnota i princip hospodárnosti a hospodaření jsou formální pojmy použitelné s hlediska každého účelu a že jim teprve určitý účel dává obsah a povahu““. Definice všech těchto pojmů v mém Národním hospodářství a v Základech jsou ryze formální. V posledním článku ještě („Nár. Obzor“ 1929, v pojednání „Princip výnosový“, viz článek v této knize) hned na druhé straně pravím: „„V každém teleologickém myšlení se zhvězdňuje mezi účelem a prostředkem řada komplementárních pojmů.““ „„To jsou formální pojmy a dostávají obsah z účelu““. Jestliže Loevenstein myslí, že objevem jest, že je i v technickém myšlení užitek, pak se mýlí. Vždyť mu v témže článku konstruuji z technického užítka a technického nákladu technický výnos. V protivě k užítku hospodářskému, který vzniká pod hospodářským účelem, nazývám technický užitek, který vzniká pod technickým účelem, upotřebitelností. Loeven-

stein snad má na mysli pasus z mého článku (polemika proti Ledererovi: „Užitek relativní a užitek mezní“ v Nár. Obzoru 1928, č. 6—7, IV, b). „„Upotřebitelnost jak přímá tak nepřímá jsou technické kvality, užitečnost je hospodářská kvalita, která upotřebitelnost jako technickou kvalitu předpokládá.““ To se rozumí už v hospodářském myšlení, v němž kladu proti hospodářské užitečnosti směnnou hodnotu jako technickou, tedy stupeň technické upotřebitelnosti (technické užitečnosti), abych neměl v hospodářském myšlení dvojí (hospodářskou a technickou) užitečnost s různým obsahem. Užitek vůbec je pojem formální, užitek hospodářský už jim není, protože má určitý obsah subjektivní nebo objektivní. Jestliže to nyní Loevenstein objevil, pak je to jen důkazem, že to doposud nevěděl a přece se mnou polemisoval.“

c) Moje odpověď a její odůvodnění.

aa) Časové pořadí, v němž došlo ku konstrukci povědomých pojmů jako teleologických.

Ve věci samotné uvádím toto: V polemice proti Ledererovi, kterou Engliš uveřejnil v roce 1928 současně nebo skoro současně německy i česky (česky v Národohospod. Obz. č. 6—7, Roč. XXXIII, německy v časop. „Oesterr. Volkswirt“) prohlásil Engliš užitečnost za kvalitu hospodářskou, upotřebitelnost za kvalitu technickou (níže budou výroky Englišovy dotvrzeny citáty z dotyčné práce). Tím přestala býti užitečnost kvalitou technickou, upotřebitelnost kvalitou hospodářskou. Tyto jeho výroky jsem podrobil ústní kritice při jedné rozmluvě s ním, kterou jsem měl nedlouho po vyjití této polemiky. Dokonce později ještě jednou jsem ústně poukázal na rozpory plynoucí z toho, že užitečnost byla prohlášena za kvalitu výlučně hospodářskou a upotřebitelnost za výlučně technickou. Průkazu arci o tom podati nemohu; jsou zde však dostatečné indície. Neboť, kdyby moje tvrzení neodpovídalo pravdě, odkud by mohl Engliš vědět, že „snad mám na mysli“ příslušná místa z polemiky proti Ledererovi? Kdyby, opakuji, moje tvrzení o příslušné ústní kritice bylo vymyšlené, pak Englišovo správné uhodnutí toho, co já „snad mám na mysli“, by předpokládalo dva velmi kompli-

kované duševní procesy, na jedné straně u mne, na druhé straně u něho. U mne by se musil uplatnit předpoklad tento: že našel jsem v hlavních dílech Englišových všechny základní pojmy teleologické správně teleologicky Englišem konstruovány a definovány. Přes to však, že jsem pročítal všechny Englišovy práce, pídě se tam po nějaké zmínce, jež by sloužila tomu, abych určitým jeho slovům mohl dát nesprávnou interpretaci. Že jsem takového pasusu z jeho děl použil, správné jeho konstrukce, že jsem prohlásil za svoje a že se dovolávám k dotvrzení svých výroků onoho pasusu, který ve skutečnosti nijak neodporuje Englišovým tvrzením dřívějším, avšak svojí stylisací p ř i p o u š t í též takový výklad, který je schopen vyvolat zdání rozporu. Tento rozpor však, že se po dodatečné správné interpretaci Englišově, ostatně samozřejmé (E. přece praví: „To se rozumí už v hospodářském myšlení“), ihned se rozplývá v niveč a mizí.

Tento postup by na mé straně předpokládal nejen naprostou mala fides, ježto bona fides by byla vyloučena, když přece správné Englišovo hledisko by bylo zcela evidentní z jeho hlavních děl (Argument jeho slova: „Definice těchto pojmů v mém Národním hospodářství a v Základech jsou ryze formální“, scilicet teleologicky formální); nýbrž též moji naprostou naivitu v posuzování čtenářů, u nichž se znalostí jeho prací musím přece počítati.

Kdyby někdo pak chtěl přijmouti, že jsem si rozmluvy s Englišem o této věci čistě vymyslel, pak to předpokládá tento myšlenkový postup u Engliše: Právě proto, ježto si byl vědom, že svoje pojmy zcela správně formálně teleologicky formuloval, že musil teprve h l e d a t i ve všech svých pracích, co asi mohlo z jeho výroků ve mně vyvolat falešnou (podle něho) domněnku, jakoby jeho pojmy nebyly formálně teleologicky formulovány. V tomto postupu myšlenek byl by býval musil přece takový pasus hledat a nemohl by býval na něj ihned připadnouti aneb dokonce jej předem znáti, neboť nelze přece přijmouti, že by byl vědomě nebo dokonce zúmyslně definoval pojmy tak, aby mohly býti interpretovány nesprávně, tím spíše, když tvrdí, že již před tím ve svých hlavních dílech konstruoval je správně teleologicky.

Přenechávám posudku čtenářů, jak dalece považují řečené mnohonásobně komplikované předpoklady za pravděpodobné.

Kdyby však přece někdo stále ještě pochyboval o mojí pravděmluvnosti, pro ten případ dokáži, že ať jakkoli interpretujeme Englišovy výroky z polemiky proti Ledererovi, či ať si přijmeme i násilnou interpretaci, kterou Engliš se pokouší dát svým tehdejším slovům dnes, tedy že v žádném případě, ani když ho vykládáme in optimum, nelze vůbec a žádným způsobem dojít k závěru, že svoje pojmy chápal teleologicky správně a formálně, tak že od začátku by byly platily dle ducha — nikoli dle slov — pro technické i hospodářské myšlení společně, tedy pro formálně teleologické myšlení vůbec. Mám za to, že prokážu, že se octnul v bludném kruhu rozporů, z nichž není uniknutí.

Kdyby nebyl tvrdil, že od začátku ve svých dílech pojmy již teleologicky formálně chápal, byl by protidůkaz těžší. Tomuto tvrzení však mohu býti povděčen, neboť mi velmi usnadnilo práci. Neboť, prokážu-li, že si v polemice proti Ledererovi teleologické formální povahy pojmů vědom nebyl, pak si jí nemohl býti vědom ani před tím ve svých základních dílech, neboť nelze akceptovat, že by si jí byl před tím býval vědom, že však to potom zapomněl. Nebyl-li si této povahy vědom ještě ve spisu proti Ledererovi, jestliže však si jí je vědom později, musil mu přijít ten poznatek v řečeném mezidobí. Kdyby byl k němu dospěl sám, jako výsledku vlastního přemýšlení, byl by musil a mohl (opraviti omyl není hanbou, tím pak méně, nastala-li revise v důsledku vlastního přemýšlení) omyl z Ledererovy polemiky v pozdější práci výslovně (s poukazem) opraviti a tuto opravu odůvodniti.

Toho však neučinil. Proč? Poněvadž chtěl dodatečně do svých pojmů vložit interpretaci širší, jak to odpovídalo novým vědeckým výsledkům, ale tak, jakoby tato interpretace hned od počátku byla bývala jím myšlena, byť i implicite, ke které dodatečně dodával explicitní výklad jen když viděl, že nebyl správně chápán. To však nešlo právě k vůli této polemice proti Ledererovi, poněvadž u byly výroky, které takovéto implicitní interpretaci diametrálně odporovaly. Co tedy musil učiniti? Pokusiti se o takovou interpretaci dotyčného výroku, která by rozpory překlenula. To se stalo. Ukáže se však, že s nezdarem.

Místo toho však viní mne, že si osvojuji jeho zásluhy a svůj omyl v Ledererovi snaží se odčiniti interpretací, která ho vrhá v nové rozpory, aniž by staré byla odklidila.

bb) Výroky Englišovy z polemiky proti Ledererovi.

Uvedu napřed tvrzení Englišova z řečené polemiky proti Ledererovi a připojím důsledky, jež z těchto tvrzení nutně vyplývají, a teprve na druhém místě připojím důsledky, jež plynou z interpretace, kterou Engliš dává svým tehdejším slovům dnes. Stránkování se vztahuje na zvláštní otisk z řečené polemiky, obsažené v Obz. národ. Roč. XXXIII. (1928) č. 6—7. Nedržel jsem se odstavcování, jak je provedeno v Englišově textě proto, abych každou myšlenku mohl zvláště očíslovati a při argumentaci se jí dovolati:

1. „Upotřebitelnost je technická způsobilost objektu. Brambory jsou upotřebitelné k jídlu, výrobě škrobu, líhu atd.“ (str. 7).

2. „Upotřebitelnost, která se zakládá na konkrétních přirozených vlastnostech předmětů, je vždy konkrétní...“

„Statek vyráběti znamená tedy tvořiti jeho přímou konkrétní upotřebitelnost“ (str. 7).

3. „Upotřebitelnost jest technická způsobilost, kterou třeba lišiti od užitečnosti“ (str. 7).

4. „Užitečným se nám objeví upotřebitelný statek, představujeme-li si ho jako chtěný pro určitý účel.“ (str. 7).

5. „Nikoli užitečnost, nýbrž upotřebitelnost se vyrábí. Při hodnotě užité záležitosti na užítu, nikoli na upotřebitelnosti.“ (str. 7).

6. „Ukázal jsem už dříve . . . , že Lederer zaměňuje užitek (v hodnotě užité) s upotřebitelností (technickou způsobilostí).“ (str. 22).

7. „Statek je subjektivně nebo objektivně hodnocen pro svou upotřebitelnost; obilí, poněvadž se hodí k výrobě chleba, masa, líhu atd., nůž, poněvadž se hodí ke krájení, dřevo, poněvadž se hodí za topivo, k výrobě papíru, nábytku atd. Tuto způsobilost, plynoucí z přirozených vlastností (hmoty a tvaru) předmětu, připisuje mu člověk jako upotřebitelnost“ (str. 22).

8. Je-li skutečné upotřebení určité upotřebitelnosti chtěno se stanoviská subjektivního blaha člověka, připisuje se statku na základě této upotřebitelnosti subjektivní

užitek. Chce-li se toto upotřebení k objektivnímu blahu člověka a národa, stává se předmět objektivním užítkem. Obilí má různou upotřebitelnost k výrobě chleba, masa, líhu atd. Jak známo, je obilí na základě všech těchto různých upotřebitelností objektivním statkem se subjektivním užítkem, se stanoviska objektivního blaha člověka není žádoucí upotřebitelnost obilí k pálení líhu, nezakládá tedy jeho objektivní užitečnosti.“ (str. 22).

9. Upotřebitelnost je technická vlastnost, která se nesmí směšovati s užitečností, jest předpokladem užitečnosti.“ (str. 22).

10. Upotřebitelnost jest založena na přirozených vlastnostech předmětu, jest konkrétní. Statek jest charakterisován upotřebitelností, s ní stojí, padá, či se mění...“ (str. 22).

„Ukazuje se tedy, že přímá i nepřímá upotřebitelnost jsou technické kvality. Nejsou v předmětech, nýbrž se jim připisují. Upotřebitelnost jest podkladem subjektivního a objektivního užítku. Nyní teprve jest jasno, jaký je vzájemný poměr hodnot, o nichž se v hospodářské vědě jedná.“ (str. 23).

11. Upotřebitelnost jak přímá, tak nepřímá, jsou technické kvality, užitečnost je hospodářská kvalita, která upotřebitelnost jako technickou kvalitu předpokládá.“ (str. 23).

cc) Důsledky z uvedených výroků plynoucí.

Z uvedených to výroků plyne nezvratně:

1. Upotřebitelnost není formálně teleologickou vlastností, t. j. vlastností, jež zahrnuje vlastnosti technické i hospodářské, neboť je vlastností výlučně technickou, nikoli hospodářskou. Argumentem je výrok sub 1., 3., 6., 9., 11., Zejména výrok sub 11. je důležitý, ježto výslovně konstatuje nejen technickou povahu upotřebitelnosti, odlišnost její od užitečnosti, nýbrž i výlučně hospodářskou povahu užitečnosti.

2. Upotřebitelnost však nejen že není formálně teleologickou vlastností, nýbrž není vůbec teleologickou vlastností,

neboť teleologické zjevy jsou Englišem charakterisovány tím, že jsou chtěny (dokladů je nespočetně; namátkou uvádím Základy: str. 23, 24, 28, 30 atd. na př. str. 28: „vědy teleologické představují si své zjevy jako chtěné a chápou je jako účely a prostředky. Pracují teleologií“). U potřebitelnost však chtěna není, neboť jakmile je upotřebitelný zjev chtěn, stává se ihned z upotřebitelnosti užitečností. Argumentem je výrok sub 4, 8.²⁾ Není-li však upotřebitelnost chtěna a je přece technickou vlastností, pak z toho nutně vyplývá, že technika nespadá vůbec do teleologie. Důvod této nesrovnalosti s jeho vlastním učením a rozpory mezi jeho dřívějšími výroky v hlavních pracích a nyníjším tvrzením vysvětlím níže. U potřebitelnost je podle vývodů Englišových v tomto odstavci uvedených vlastností kausální. Potvrzení tohoto závěru uvidíme níže v odstavci sub 4.).

²⁾ Jen mimochodem poukazuji na hluboké rozpory ve výroku sub 4: užitečným se nám objeví upotřebitelný statek“; a „Vznik statku je vznikem jeho upotřebitelnosti.“ (Nár. hospod. Příručka, Brno 1924, str. 7.) Vzniká-li statek upotřebitelností, pak pojem „statek“ nemůže být vůbec upotřebitelným, ježto upotřebitelnost teprve z určitého zjevu může tvořiti pojem statku. Ještě patrnější rozpor plyne pak z definice: — „Statek je užitečný předmět.“ (Táž Příručka str. 6). Neboť, je-li statek „užitečným předmětem“, pak nevím, jak se nám může objeviti „užitečným, upotřebitelný statek“. Přece Engliš hlásá, že z upotřebitelného zjevu se stává zjev užitečný teprve chtěním, tedy upotřebitelný zjev (ne tedy statek) by se teprve chtěním mohl státi užitečným zjevem a tedy statkem. Engliš tedy klidně přeskakuje hned najednou dvě teleologické etapy, které sám byl vytvořil. Ne dost na tom, že zjev, který podle jedné definice teprve vznikem upotřebitelnosti se může státi statkem, se jím podle výroku sub 4. stal již před tím vznikem, ježto k hotovému pojmu statku se upotřebitelnost přidává jako zvláštní kvalifikace („upotřebitelný statek“), nýbrž statkem se dokonce stal již zjev, který nejen měl vyčkat ku svému zrození upotřebitelnosti, nýbrž k tomu ještě dodatečného chtění, jež by z této upotřebitelnosti vytvořilo užitečnost, aby se mohl státi zjevem užitečným, t. j. statkem podle definice druhé. Syn se zde stal ne snad jen svým otcem, nýbrž dokonce dědem.

3. Je-li upotřebitelnost nechtěna a technickou vlastností, je za to užitečnost chtěna a hospodářskou vlastností. Argumentem je výrok sub 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11. Důležitý je tu zejména výrok sub 11., který výslovně konstatuje hospodářskou povahu užítka. Protiklad mezi užitečností a upotřebitelností je alespoň důsledný, byť i nesprávný. Implikuje však nezvratně, že užitečnost nemůže být pojmem formálně teleologickým, ježto je výlučně hospodářským, nikoli tedy technickým a nemůže tedy spadat současně pod myšlení oboje.

4. U potřebitelnost je vlastností kausální. To vyplývá již z důsledků uvedených sub odstavec 2. Ale jako nezvratné argumenty to dotvrzují i výroky Englišovy sub 2, 5, 7, 10. Zejména výrok sub 5. považuji za neochvějný a za naprosto průkazný pro svoje tvrzení. Neboť dle něho se upotřebitelnost vyrábí; vyrobiti však lze jen kausální nikoli teleologickou vlastnost, ježto vzniká chtěním dle samotného Engliše a chtění přece nelze vyráběti. (Proto zřejmě klade Engliš upotřebitelnost jako vlastnost vyrobitelnou a tedy patrně kausální a contrario užitečnosti, kterou jako vlastnost teleologickou vyrobiti nelze, výrok sub 5.)

Právě z tohoto protikladu, (upotřebitelnost se vyrábí, užitečnost nikoli), který je Englišem zdůrazňován, plyne jasně, že chtěl zdůrazniti teleologickou povahu jednoho a kausální druhého pojmu. Neboť i kdybychom připustili paradoxní předpoklad výroby teleologických kvalit, proč by bylo možno vyrábět jen teleologickou kvalitu, sloužící derivativním účelům a nikoli originárním? Je zřejmo, že protiklad tu neměl ležeti v protívě originární-derivativní, nýbrž kausální-teleologický.

Myslím, že jsem plně doložil, co tvrdím, a že z doložených jeho výroků nezvratně vyplývá, že Engliš skutečně považuje upotřebitelnost za vlastnost kausální. Mohlo by se namítnouti: Ale to přece není vůbec možné; kausální vlastnosti jsou přece zachytitelné našimi smysly a upotřebitelnost nelze ani viděti ani slyšeti. Odpovídám: Nepovažuji sice upotřebitelnost za vlastnost kausální, nýbrž za teleologickou, ale přes to uvedená námitka by nebyla oprávněná. „Způsobilost“, která je podle mne schopností přivoditi určitý efekt, nelze zachytiti

smysly a přece je vlastnosti kausální arci nikoli určitou (obsahovou) kausální nýbrž vlastností kausální formální (zde je zas patrna relativnost formálnosti) v tom smyslu, že zahrnuje v sobě všechny druhy kausálních vlastností, jež jsou schopny přivoditi určitý efekt. Proto by nebylo zásadní námitky proti tomu, aby upotřebitelnost nebyla kausální kvalitou. Považuje-li ji však Engliš za vlastnost kausální, jak bylo prokázáno, a prohlašuje-li ji při tom za vlastnost technickou, pak nemůže přece technika spadati mezi myšlení teleologické. Není-li však technika teleologickým myšlením, pak nemůže u něho býti žádných formálně teleologických pojmů. Neboť teleologický značí: hospodářský a technický. Odpadne-li technický, zůstává nikoli teleologický, nýbrž pouze a jedině hospodářský. Proto v tomto smyslu důsledně prohlašoval užitečnost za výlučně hospodářský pojem. Z toho důvodu, říká-li formální, myslí tím hospodářsky formální a říkal-li by snad kde teleologicky formální, což nevyklučují, ač se nemohu upamatovat, že by svoje pojmy tak kde byl označil, myslí tím zase hospodářsky formální pojmy. V důsledku toho, cituje-li v Předmluvě ke knize „Problémy teleologie“ pasus ze svého článku: Teorie veřej. hospodářství, ve kterém mluví o účelových pojmech jako o pojmech formálních, ničeho tím neříká o tom, že by si byl vědom, že pojmy ty platí i pro techniku. Nechť si každý podle libosti projde jeho hlavní dvě práce Základy a Nár. hospodářství (Příručku) a pátrá po zařazení pojmů. Kde nalezne užitečnost, škodlivost, potřebu, statek, náklad a výnos? Snad mezi pojmy teleologickými? Nikoli: V základech mezi „Základními poznatky hospodářské teorie (subjektivistické)“. V Příručce ihned po stati: Hospodářství jednotlivce. Nebyl by tu musil říci, kdyby si byl teleologicky všeobecné povahy pojmů byl vědom, že pojmy ty řadí mezi hospodářství, že však platí stejně i pro techniku, a že proto jsou teleologicky formálními? Toho nikde neřekl. Níže vysvětlím, proč toho neřekl.

Engliš nemůže necítiti nyní dosah těchto svých výroků, citovaných sub 1—11, na svoje tvrzení dnešní ohledně formálně-teleologické povahy pojmů účelové soustavy. I kdybych pomínil svoji ústní kritiku vůči Englišovi, o níž jsem se zmínil shora a která vyznívala v ten smysl, že užitečnost není vlastností pouze hospo-

dářskou, pak myslím, že již nemohlo zůstatí žádné pochyby o nutnosti toho, aby pojmy dosud prohlašované za výlučně hospodářské, byly konstruovány formálně teleologicky, jakmile vyšla moje práce „O jedn. konstrukci finanční vědy“, ve které jsem problém rozdílu techniky v poměru ku hospodářství zdůraznil a oboje myšlení technické i hospodářské v rámci teleologie postavil sobě na roveň.

dd) Pokus o vysvětlení, jak došlo u Engliše ku rozporu mezi jeho dřívějším a pozdějším hlediskem na techniku.

Pokusím se nyní vysvětliti, jak je — podle mého mínění — možno, že Engliš, který ve svých hlavních pracích zařadil techniku do teleologie, toto své hledisko v polemice proti Ledererovi opustil, aniž by se mu nesrovnalosti z toho vznikající samy byly objevily jako rozpory. Englišova hospodářská orientace byla od začátku silně ovlivněna učením Liefmannovým. Liefmannův postoj ku technice je však prazvláštní. Pro něho jsou všechny mimopsychické děje zevnějším technickým dějem. Produkce je pro něho „ein technischer Vorgang.“ Při tom však chápe také on techniku vlastně teleologicky, neboť mluví o technických prostředcích a účelech. Ale účely i prostředky musí míti „vnější“ charakter. Mluví proto o „technische Tätigkeit der Produktion.“ A podobně zase: „die materiellen Tätigkeiten, die auf Beschaffung der Güter gerichtet sind, sind nur Technik.“ Hlavní rozdíl mezi technikou a hospodářstvím vidí Liefmann: 1. v řečeném vnějším charakteru účelů techniky, 2. v tom, že prý při technice nikdy se nemohou srovnávati účely a prostředky, což prý při národním hospodářství nejen lze, nýbrž dokonce je podstatné. Nemohu zde rozbíratí tesí Liefmannových, mám však zato, že v obou kritériích je Liefmann na omylu. 1. Není, myslím, pravda, že technické myšlení se může vztahovati jen na vnější účele a děje 2. Je sice pravda, že nelze při technice srovnávati účely a prostředky, avšak totéž platí neméně pro hospodářství, neboť prostředky a účely jsou vždy nesrovnatelné, což by se dalo velmi snadno dokázati, kdyby se mi nenedostávalo místa. Právě tento omyl zavedl Lief-

mana ku výlučně subjektivistickému pojetí národního hospodářství, ostatně omyl, v němž se nalézá nejen on, nýbrž všichni jeho následovníci.

Nuže tento Liefmannův postoj ku technice ovlivnil i postoj Englišův. Tak na př. přejal Engliš od Liefmanna obojživelnický útvar mezi hospodářstvím a technikou t. zv. hospodářskou technikou. I Engliš chápe techniku objektivně a ve svých původních pracích teleologicky, t. j. vyhrazuje jí zevní účely a prostředky. Ježto však na rozdíl od Liefmanna nezůstalo pro Engliše hospodaření omezeno pouze na vnitřní (Liefmann říká psychický) průběh subjektivních úvah, nedostačovalo Liefmannovo kritérium pro techniku, totiž kritérium „vnějších“ objektivních dějů vzhledem k tomu, že dle Engliše alespoň část z objektivních postulátů musila zbyti pro národní hospodářství a proto Engliš ponechává technice všechny objektivní postuláty až na nejvyšší, jež vyhrazuje národnímu hospodářství. Stanovisko Liefmannovo, který vyhradil technice zevnější děj produkce, nezůstalo však, jak ihned uvidíme, na Englišovy názory na techniku úplně beze stopy. Engliš v technice nikdy neviděl, soudě dle jeho prací, oné důležitosti, kterou jsem v ní viděl já, ježto jí věnoval v rámci svých teleologických výkladů (Základy a Příručka) nemnoho více, než po jediné stránce; věnoval jí, zkrátka řečeno, příliš málo pozornosti, než aby v ní mohl viděti rovnorodou teleologickou sestru národního hospodářství. Jen tím se mohlo státi, že ve své polemice proti Ledererovi zůstal ve značné míře i na dále věrný podobnému nahlížení na techniku jako Liefmann, a spatřoval v ní zase jen určitý vztah ku výrobě. Tento vztah ku výrobě vypudil však u Engliše techniku z teleologického myšlení, neboť i kdyby chtěl tvrditi, že výrobu lze si mysliti teleologicky, jistě nebude moci nikdy tvrditi, že lze teleologickou vlastnost vyrobiti, jako to tvrdí o upotřebitelnosti (výrok sub 5). Teleologické kvalitě může dáti vznik jen chtění, Kvalita, jež se vyrábí, může býti tedy pouze kvalitou přirozenou, kausální (barva, tvrdost, atd.). Proto je upotřebitelnost dle Engliše vlastností kausální. Je-li tato vyráběná kvalita (upotřebitelnost) současně však také kvalitou technickou, pak také technika nespadá a nemůže spadat do teleologie. Proto tvrdím, že vztah ku výrobě vypudil u Engliše techniku z teleologie.

Potvrzení této svoji domněnky o duplicitě hlediska Englišova na techniku, totiž, že „technický“ je u něho jednou něco v nějšího v protivě ku vnitřnímu zcela tak, jak to interpretoval původně Liefmann a jindy zase něco derivativně chtěného v protivě ku originárně chtěnému (jakožto hospodářskému), jak techniku vykládal Engliš v Základech a Příručce, vidím nejen v pozmeněném hledisku Englišově na techniku v jeho polemice proti Ledererovi oproti jeho hlavní práci, nýbrž i v tom, že mluví při svém relativním užítku, kde chce oproti Liefmannovi zdůraznit — zda oprávněně, to se ještě ukáže —, že se má „užitek“ promítat do jednotky nikoliv nákladové subjektivní, nýbrž do jednotky vnější prostředkové (jak ji nazývá dnes), že mluví, opakuji, o promítání do jednotky technické, na které není technického nic jiného než to, že je vnější a není „psychická“. Takovou jednotkou technickou je na př. jednotka peněžní, jednotka míry, váhy; proč by jí však nemohla býti jednotka prostředku pro blaho lidstva, tedy pro ideál člověka a lidstva? Přestala by snad býti, šlo-li by o prostředek pro postulát — ve smyslu Englišově — hospodářský, jednotkou technickou a stala by se hospodářskou? A je-li možno si mysliti užitnost pro ideál člověka, která by již nebyla upotřebitelností, t. j. užitečností derivativní, nýbrž užitečností přímou (hospodářskou), proč by nebylo lze si mysliti i nositele takové užitečností, tedy prostředek a jeho jednotku, kterou Engliš nazývá nyní „prostředkovou“, jež by byla vnější, ale nikoli technickou (derivativní) v tomto druhém smyslu Englišově? Může tento termín „jednotky technické“ ve smyslu svého pojetí teleologické techniky odůvodniti? Myslím, že nikoli; a také od té doby, co jsem problém techniky pod novým zorným úhlem znovu uvedl do teleologie, označení technické jednotky zanechal a zavedl nové pojmenování této jednotky, totiž jednotku „prostředkovou“, (což dle mého mínění není o nic správnější než termín jednotka technická, jak v brzku dokáži).

Jsem proto přesvědčen, že při polemice proti Ledererovi se Engliš tak vžil do vnější povahy technické, že plně zapomněl na roli teleologickou, kterou kdysi technice vyhradil.

ee) Nová Englišova interpretace jeho výroků z polemiky proti Ledererovi, jak ji provedl v Předmluvě ku své publikaci „Problémy hospodářské teleologie“, a vnitřní rozpory z toho vzniklé.

Po mojí rozmluvě a po vydání zmíněné práce, kde problém techniky jsem znova zdůraznil, uvědomil si Engliš zase teleologickou povahu techniky a pocítil jistě nesrovnalost, jež se v řečené polemice jasně projevila. Domníval se však mylně, že jako hlavní a vlastně jediný argument pro vyloučení techniky z teleologie uvedl on sám tím, že užitečnost prohlásil za vlastnost ryze a výlučně hospodářskou. Z toho důvodu měl za to, že rozpor se mu podaří odčinit nejlépe tak, prohlásí-li i upotřebitelnost za užitečnost, arci za užitečnost technickou. Hospodářství a technika, jež byly rozvedeny na základě protikladu užitečnost — upotřebitelnost, měly tak uzavřítí nové manželství, upotřebitelnost se měla zase státi užitečností a tím technika se zase státi jedním z teleologických odvětví.

Englišova teorie tímto způsobem zaujala vlastně trojí postoj k teleologii, pokud se týče, jejímu odvětví, totiž technice.

1. V hlavních dílech: Technika náleží do teleologie; jejími postuláty jsou objektivní postuláty derivativní.

2. V polemice proti Ledererovi: Technika nenáleží do teleologie; zabývá se zjevy čistě vnějšími. (Obdobné stanovisko stanovisko jako Liefmannovo; až na to, že Liefmann techniku ani výslovně neprohlašuje za teleologickou, ani ji z ní nevylučuje.)

3. V Předmluvě ke knize: „Problémy hosp. teleologie“ postojem, který má provéstí smíření obou hledisk a překlenouti rozpory, který však, jak se ukáže, nejen jich nepřekleneje, nýbrž je prohlubuje: Totiž, upotřebitelnost je technickou užitečností, na rozdíl od hospodářské užitečnosti a od užitečnosti teleologické ve smyslu všeobecném.

Toto stanovisko je vylíčeno na str. 6 a 7, kde jsem citoval příslušný pasus z Předmluvy.

Tato dodatečná interpretace Englišova pojmu upotřebitelnosti jako (derivativní) technické užitečnosti je neudržitelná

a dá se, na štěstí pro mne, definitivně, řekl bych stoprocentně vyvrátiti. Důkaz o tom podávám v následujícím,

ačkoli bych měl vlastně Englišovi přenechatí tíhu důkazu, že to, co po letech tvrdí, také před léty myslil, ježto všeobecně plativá „affirmanti incumbit probatio“,

ačkoli Engliš místo důkazu se spokojil s větou „To se rozumí už v hospodářském myšlení“, kterýž výrok pronesený tak apodiktickou formou musí v čtenáři potlačiti snahu po hledání důkazu a přinášel tedy dvojnásobnou morální povinnost, aby ohlašovanou evidenci v sobě choval,

ačkoli konečně běží o věc velmi důležitou, poněvadž od pravdivosti výroku tohoto závisí, zda jsem si právem či neprávem osoboval zásluhu na primát při objevení povědomých pojmů jako formálně teleologických, kterýžto poznatek jako svůj objev Engliš ve své nejnovější publikaci „Teleologie jako forma vědeckého poznání“ při každém pojmu pojednou s obzvláštním důrazem pozdvihuje,

ačkoli si Engliš měl býti vědom, že tímto výrokem vlastně zvedá proti mně takové obvinění, jehož důkaz už by byl zasloužil několik více slov než „To se rozumí samo sebou . . .“

ačkoli zpravidla je daleko těžší prokázati o někom, že něco nemohl tak myslet, než pro stranu druhou tvrditi, že to tak myšleno bylo: ježto protidůkaz lze vésti zpravidla jen na základě zásady sporu, což předpokládá, že bylo tvrzeno něco opačného. Něco nemysliti neimplikuje však vždy, že bylo myšleno, a zejména, že bylo řečeno něco opačného. Avšak i tehdy, bylo-li to řečeno, lze ještě nedokonalosti lidské mluvy aneb nedokonalosti stylisace použití ku ztížení řečeného protidůkazu.

V daném případě však protidůkaz je možný přece, neboť Engliš si asi neuvědomil:

1. že chtěl-li interpretovat upotřebitelnost jako technickou užitečnost, že by to byl musil říci již ve svých Základech a Příručce, a ne-li tam, tedy alespoň nejpozději tehdy v dotyčné polemice, což se nestalo ani explicitě ani implicitě. Poněvadž, chce-li někdo dáti pojmu interpretaci více než neobvyklou, zvláště v otázce tak důležité, že je to nutno učiniti ihned a nikoli po letech, byť se to i po létech prohlásilo za interpretaci samozřejmou.

Místo tedy, aby byl řekl: „Upotřebitelnost přímá a nepřímá jsou technické kvality, užitečnost je hospodářská kvalita...“ z kteréhož výroku přece nijak „samozřejmě“ neplyne, že upotřebitelnost je také užitečnost, ale jenom derivativní, technická, byl by musil říci: Užitečnost technickou (upotřebitelnost) je obsahově lišiti od užitečnosti obsahově hospodářské, jež společně zakládají užitečnost teleologicky formální. Pak by se této interpretace mohl dovolávat. Arci, kdyby se byl pokusil takový výrok učiniti, byl by shledal, že by se byl octnul v příkrém rozporu s jinými svými výroky v téže polemice vyslovenými, jak se ihned ukáže, a proto byl by toho asi zanechal. Pro mne je to průkazem, že takového úmyslu neměl tehdy, nýbrž že jej pojal teprve nyní.

2. že se mu nikterak nepodařilo stornovat jeho někdejší tvrzení a učení, jímž se vylučovala technika z teleologie, poněvadž zůstávají ještě stále v platnosti pro to argumenty, kterých tím, že prohlásil upotřebitelnost za druh užitečnosti, neodčinil. Prohlášením, že upotřebitelnost je též teleologickou užitečností, odčinil nanejvýše výroky, které jsou uvedeny výše na str. 13. sub 3.), ale v platnosti zůstaly výroky, uvedené tam sub 2.), sub 4.). Zůstává v platnosti, že upotřebitelnost je nechtěnou vlastností a tudíž neteleologickou.

Nová interpretace ho tímto způsobem uvedla do rozporů, ze kterých není ujití. Prohlásil-li upotřebitelnost za technickou užitečnost, pak ji tím prohlásil za vlastnost teleologickou, tedy podle něho chtěnou, ale ona nemůže býti teleologickou vlastností, poněvadž zůstává novou interpretací nedotčeno jeho tvrzení, že upotřebitelnost chtěna není, ježto jakmile se dostavuje chtění, proměňuje se upotřebitelnost v nový pojem, totiž užitečnosti, tentokrát hospodářské, a tak přicházíme ku důsledku, který ostatně plyne již ze samotného tvrzení, že upotřebitelnost je vlastností technickou, že se z technické užitečnosti stává užitečnost hospodářská chtěním t. j. z kvality hovějící derivativnímu postulátu stává se kvalita, jež má hověti postulátu originárnímu, pouhým chtěním. Ale pozor: Engliš neříká snad chtěním vyššího nebo nejvyššího postulátu, nýbrž říká jen: „chtěním pro určitý účel“ (argument výrok sub 4.), což implikuje, že před tím chtěno nebylo.

3. že zůstává dále v platnosti argument uvedený na str. sub 2 a sub 5, že upotřebitelnost je vlastností kausální, která se vyrábí. Nechápu, jak Engliš může prohlašovati upotřebitelnost za užitečnost, tedy teleologickou kvalitu, byť i technickou, a současně za kvalitu, jež se vyrábí. Tím musí dospěti ku důsledku, že lze teleologickou, tedy dle něho chtěnou kvalitu a důsledně i chtění vyrobiti. A při tom prohlašuje tuto interpretaci upotřebitelnosti, jež vede k takovým důsledkům, v hospodářském myšlení za samozřejmou.

4. že ve svém výroku sub 10 praví, že upotřebitelnost je podkladem subjektivního i objektivního užitku. Kdyby byla upotřebitelnost technickou a tedy objektivní a derivativní užitečností, jak on tvrdí, nemohlo by subjektivní upotřebitelnosti býti vůbec a tedy by musila býti objektivní derivativní užitečností vždy podkladem užitečnosti subjektivní, což však neodpovídá pravdě. Myslí-li na př. na nějaký předmět nebo děj neb myšlenku svojí obluby na př. Vytvořím-li si v mysli představu krásného obrazu, jež dosud v reálné skutečnosti neexistuje, nebo určité hudby či melodie, jež nikdy nebyla dosud psána a hrána, nebo rozjímám-li filosoficky neb nábožensky, a je-li mi to příjemné, pak nesporně je zde dána subjektivní užitečnost. Kde je zde předpokladem derivativní užitečnost objektivní? Zcela zřejmě nemyslí zde Engliš, mluvě o upotřebitelnosti, na derivativní objektivní užitečnost, nýbrž patrně chtěl říci, že, je-li nějaký objektivní efekt chtěn, k němuž tu je kausální způsobilost, pod níž rozuměl upotřebitelnost, a to chtěno pro účely subjektivní, vzniká subjektivní, a je-li chtěno pro účel ideálu lidstva, že vzniká objektivní užitečnost, jak to také vykládá ve svém výroku sub 8 a jak to vyplývá z první věty výroku sub 10.

Proti tomu by mohl Engliš namítnouti: Tvůj příklad není dokladem pro tvoje tvrzení, že upotřebitelnost a technická užitečnost nebyly mnou již tehdy v polemice proti Ledererovi myšleny jako identické kvality, neboť i kdyby upotřebitelnost byla mnou myšlena jako kausální vlastnost, jak ty tvrdíš, i pak by se nestala upotřebitelnost předpokladem subjektivní užitečnosti pro ten

případ, který jsi uvedl, který tedy je tu pouze dokladem, že pro subjektivní užitečnost nemusí býti vždy předpokladem objektivní postulat, pokud se týče objektivní užitečnosti na podkladě kausální nějaké vlastnosti.

Pro případ této námítky, doplňuji své tvrzení takto: I kdybychom přijali, že subjektivně užitečnou se může státi pouze kausální vlastnost, i pak by neplatilo, že derivativní objektivní užitečnost (technická) a tedy upotřebitelnost ve smyslu nové Englišovy interpretace musí předcházeti užitečnosti subjektivní, jak Engliš tvrdí: Neboť teleologicky chceme přece v první řadě s p o k o j e n o s t, kteréžto chtění je předpokladem, že chceme pocít tepla, sytosti, zkrátka všechny subjektivní užítky a užitečnosti, jichž chtění je opět dalším předpokladem, že chceme šat, pokrm atd. a jich objektivní derivativní užitečnost. Neboť teleologické myšlení probíhá tak, že v první řadě chci spokojenost a proto chci pocít tepla sytosti atd. jako subjektivní (užitek nebo) prostředkový účel; ježto pak poznávám, že bez něčeho jako prostředku tohoto účelu nedosáhnu, hledám něco jako prostředek, a tak vzniká potřeba, t. j. chtění něčeho jako prostředek. Hledám-li něco jako prostředek a nalézám-li, že je to na př. šat, pokrm atd., chci dotyčné objektivní předměty jako objektivně užitečné, t. j. schopné sloužiti objektivnímu účelu na př. udržení tělesné teploty, jež se subjektivně projevuje jako pocít tepla (subj. užitek). Tedy teleologicky není nikdy objektivní užitek předpokladem užítku subjektivního, nýbrž naopak subjektivní je předpokladem objektivního. Za to však při kausálním pozorování napřed smyslově konstatuji u určité vlastnosti schopnost určitého efektu, určitou kausální způsobilost a časově teprve potom se dostavuje chtění této schopnosti. Mluvil-li tedy Engliš o upotřebitelnosti jakožto podkladu užitečnosti, nemohl míti na mysli teleologické myšlení a upotřebitelnost ve smyslu objektivní derivativní užitečnosti (technické užitečnosti a teleologické kvality), jak tvrdí nyní, nýbrž musil míti na mysli upotřebitelnost, jakožto kausální vlastnost, jak také vyplývá ze všech jeho ostatních výroků; upotřebitelnost by tedy mohla býti podkladem subjektivní užitečnosti (s výjimkou případů shora uvedených), ale jen tehdy, inter-

pretuje-li se jako kausální a nikoli jako teleologická kvalita. To lze ještě kratěji a snad snadněji říci takto:

Napřed je chtěn subjektivní účel, pak se poznává, že bez subj. užitečnosti se ho nedosáhne, proto je chtěna subjektivní užitečnost, pak se poznává, že bez něčeho objektivního se nedosáhne subjektivní užitečnosti a proto je chtěno ono objektivní, jež se stává objektivním účelem; pak se poznává, že bez objektivní užitečnosti se nedosáhne objektivního účele a proto je chtěna objektivní užitečnost. Tudíž předpokladem subjektivní užitečnosti je subjektivní účel, předpokladem objektivní užitečnosti je objektivní účel, ale předpokladem objektivního účele je subjektivní užitečnost a tudíž předpokladem i objektivní užitečnosti je subjektivní užitečnost a nikoli naopak. Byla-li by tedy upotřebitelnost objektivní užitečností ve smyslu dodatečné interpretace Englišovy, musilo by platiti, že subjektivní užitečnost je jejím předpokladem a nikoli, že upotřebitelnost je podkladem subjektivní užitečnosti, jak Engliš ve svém výroku sub 10 tvrdil. Jenom přijme-li upotřebitelnost jako kausální vlastnost, jak to nepochybně Engliš původně měl na mysli, pak i jeho závěr, že upotřebitelnost je podkladem subjektivní užitečnosti stává se nám pochopitelným a je logicky správný.

Tedy i z této úvahy vyplývá, že Engliš měl upotřebitelnost za kvalitu kausální a nikoli, jak dnes by tomu chtěl, za teleologickou derivativní užitečnost.

5. že učinil několik výroků v téže polemice proti Ledererovi, které jsou výmluvným dokladem toho, že, když techniku vyloučil z teleologie, že zůstalo národní hospodářství jedinou teleologickou vědou a že tudíž teleologický a národohospodářský mu splynulo.

Důsledek z toho je ten, že technická (kausální) upotřebitelnost byla tehdy ještě u Engliše skutečně protikladem hospodářské (teleologické) užitečnosti a on nemohl tedy pod technickou upotře-

bitelností vyznávají technickou užitečnost, která je kvalitou teleologickou.

Cituji:

(Separát řečené polemiky str. 9.) „Vskutku je i mezní užitek hospodářskou konstrukcí...“ str. 10.: „...tvrdím, že mezní užitek není psychologická kategorie, nýbrž hospodářská myšlenková konstrukce.“

(Slova „hospodářskou“ a „hospodářská“ podtržena ode mne)

Z uvedených citátů je patrné, že myšlení mezi účelem a prostředkem (tedy teleologické) a hospodářské klade Engliš na rovno. Dnes by Engliš nikdy neřekl, že to je konstrukce hospodářská, nýbrž by řekl, že mezní užitek je konstrukcí formálně teleologickou, že „není tedy žádnou specificky hospodářskou“, jako to činí, ač teprve dnes, u všech teleologických pojmů na př. u potřeby ve své poslední publikaci (Teleologie jako forma teleologického myšlení str. 53). Proč to neučinil tehdy? Poněvadž pod pojmy teleologicky formálními nevyrozumíval tehdy ještě pojmy společné technice a národnímu hospodářství.

6. Uvádím ještě jeden doklad, last not least. Ačkoli každý z předešlých, myslím, má naprostou průkaznost, přece ten, jež uvedu, je obzvlášť pozoruhodný. Neboť nejen dotvrzuje moji tezi, nýbrž ji dotvrzuje slovy, která, jak Engliš má za to, mají mne vyvrátiti. Nemohu tedy jinak, než z toho souditi, že Engliš si vůbec neuvědomil, o co spor jde. Tento nejpozoruhodnější rozpor představuje totiž citace, která je Englišovým korunním svědkem, pro důkaz, že je objevitelem formální teleologické konstrukce účelových pojmů. V jednom místě své „Předmluvy“, jež shora na str. 6, 7. byla doslovně uvedena, praví totiž mimo jiné: „Z toho je vidno, že účel, prostředek... princip hospodárnosti a hospodaření jsou

formální pojmy použitelné s hlediska každého účelu... atd.“ Zde Engliš potvrzuje jen to, co já tvrdím a vyvrací, co on sám tvrdí: Rozumí-li formálně teleologickou povahou pojmů to, co zde říká, pak s ním souhlasím, ale on si odporuje. Spor byl přece o to, zda Engliš či já první jsme účelové pojmy chápali teleologicky formálně, či zda on je chápal jen hospodářsky formálně. Dovodil jsem ze všech jeho výroků, že řečené pojmy nemohl teleologicky formálně t. j. platně pro hospodářství i techniku chápati, poněvadž techniku vylučoval. On však dovozuje opak toho citací svého výroku, z něhož plyne, že pojmy ty chápal „formálně“ (neříká teleologicky formálně), což já nikdy nepopíral. Jenomže pod „formálním“, jak jsem proti jeho tvrzení dokázal, ve článku „Sporné otázky teleologické konstrukce“ v posledním čísle Sborníku věd pr. a st. (č. 3.), lze rozuměti „teleologicky formální“ i „hospodářsky formální“. Já tvrdím, že on chápal pojmy hospodářsky formálně, on tvrdí, že je chápal teleologicky formálně. A jako odůvodnění tohoto svého tvrzení uvádí nyní, že „hospodaření je pojem formální“ stejně jako ostatní pojmy na př. užitek, potřeba atd. Je toto však teleologická formálnost? Tomuto „formálním“ říkám já právě „hospodářsky formální“. Engliš tedy uvádí na doklad toho, že pojmy své formuloval teleologicky formálně, pojem, který pojmově vůbec ani nemůže býti teleologicky, nýbrž musí býti hospodářsky formální, čili on vyvrací sebe sám; neboť tvrzení, že hospodaření je pojmem teleologicky formálním, by vlastně znamenalo: hospodaření je zrovna tak pojmem hospodářským jako pojmem technickým. Pak by ač hospodaření a technika splynuly v jediný pojem hospodářské techniky a technického hospodaření. I Liefmann a po něm Engliš znají sice hospodářskou techniku, ale jen potud, že se domnívají, že se při technických účelech vedle toho také může hospodařit, ale nikoli tak dalece, že by hospodaření už také bylo pojmem technickým. Budu mít co nejdříve příležitost ukázat neudržitelnost onoho obojživelnického útvaru, ale i tak, jak byla hospodářská technika tradována, neznamenalala jistě zařazení pojmu hospodaření mezi pojmy „také

technické“ a tedy teleologické formálně. Opakuji tedy ještě jednou: „Formální“ z Englišova citátu z „Předmluvy“ je chápati patrně jako „hospodářsky formální“, jinak by byl musil říci: jsou pojmy, jež jsou hospodářsky formální a jiné, jež jsou formálními teleologicky. Ale to říci nemohl, poněvadž uznává jen jednu jedinou absolutní formálnost, vše ostatní je obsahové. Proto tato formálnost jeho je sice teleologickou podle slov (on ji totiž tak nazývá), ale podle ducha (je v skutku jen formálností) hospodářskou, poněvadž právě techniku vyloučil. Chápe-li arci také pojem „hospodaření“ teleologicky v tom smyslu, že hospodaření t. j. hospodářskou úvahu a jednání z toho vzešlé považuje nejen za pojem hospodářský, nýbrž také technický, pak není dohoda mezi námi možná.

ff) Alternativa, k níž se dochází na základě jednotlivých Englišových výroků.

Bohužel, ať se uvažuje jakkoli o oprávněnosti Englišova tvrzení, že je prvním autorem a objevitelem formálnosti pojmů, o něž běží, vždy se dojde u Engliše ku rozporům v jeho vlastních výrocích, na důkaz toho, že nikoli já, nýbrž on si není, pokud se týče, nebyl jasně vědom pojmů: obsahovosti a formálnosti, poměru hospodářství a techniky k teleologii a konečně obsahu pojmů, o něž běží, samotných.

Engliš by totiž mohl buď tvrditi:

1. „Moje pojmy jsou formální, ale tím rozumím hospodářsky formální“. Tomu však odporuje, že tvrdí nyní, že je definoval jako teleologicky formální, aby vyvrátil moji prioritu, kterou podle něho si osobuji neprávem.

Tomu odporuje dále, že formálnost není podle něho pojmem relativním a že tedy „hospodářský“ podle něho znamená „obsahový“ a nikoli „formální“ (argument na př. „Předmluva“; říká se tam, že užitek hospodářský je obsah subjektivní či objektivní).

2. Nebo by mohl říci: „moje pojmy jsou formální teleologicky“ a to ve skutečnosti také dnes tvrdí.

Tomu však vadí a odporuje, nemluvě o jiných rozporech uvedených v této práci, ještě i to, že hospodaření uvádí mezi pojmy formálními, a že nemůže přece hospodaření prohlásiti za pojem teleologicky formální, t. j. takový, jenž platí i pro techniku (technické hospodaření??), když sám uznává, že hospodaření je pouze částí teleologie a když sám hlásá, že „hospodářský“ značí „obsahový“, a že tedy pod formálností v jeho tvrzení (že hospodaření je pojmem formálním) nelze rozuměti formálnost teleologickou.

Dále tomu odporuje, že hodnota by dle této interpretace výrazu „formální“ byla pojmem všeobecně teleologickým, ježto je zařazována mezi pojmy „teleologicky“ formální, což inkludivně hospodářství i techniku, ač přece hodnota směnná je podle něho výlučně technická (tedy nikoliv také hospodářská) a subjektivní hodnota hospodářská výlučně hospodářská (tedy nikoliv také technická). Rovněž objektivní hodnota užitná je podle něho hospodářská, neboť ve výroku sub 5. druhá věta se praví: „Při hodnotě užitné záleží na užitku“ (sclt. hospodářském; moje pozn.) „nikoli na upotřebitelnosti“ (sclt. technické). Tedy ani zde není společné kvality pro hospodářství a techniku, totiž kvality teleologické, jež by zakládala teleologickou hodnotu a bylo by zase třeba pozdní a dodatečné interpretace z „Předmluvy“, aby se teleologická formálnost hodnoty dodatečně vykonstruovala na základě upotřebitelnosti jako technické užitečnosti. S jakým výsledkem, bylo dostatečně ukázáno.

Rovněž užitečnost a upotřebitelnost jsou podle citátu, jehož se E. tak důrazně dovolává, pojmy formálními a byly by podle této interpretace tedy patrně teleologickými, ač užitečnost, jak ukázáno, považuje E. za pojem výlučně hospodářský, upotřebitelnost (a patrně tedy i statek) za pojem výlučně technický.

Zbývá jako teleologicky formální pojem potřeba; ta však podle jiných výroků Englišových nemůže vůbec býti pojmem teleologickým, ježto je chtěním a nechtěním.

Ze všech těchto (teleologicky) formálních pojmů by zůstaly podle výroků Englišových, ať už je vyslovil explicitě, či ať již implicitě pouze z jiných jeho výroků plynou, teleologicky formálními pouze pojem účelu a prostředku; což arci, víme-li, že

„teleologický“ a „účelový“ je totéž a že prostředek je pojmem pojmu účelu korelativním, je samozřejmé a nebylo nikdy mezi námi předmětem sporu.

gg) Pojmové oprávnění konstrukce upotřebitelnosti jako technické (derivativní) užitečnosti.

Zkoumejme konečně ještě, jak dalece je Englišovo nové prohlášení upotřebitelnosti za užitečnost technickou vůbec oprávněno.

Subjektivní upotřebitelnosti by podle toho podle Engliše nebylo. Nelze tedy podle něho říci, že pokrm je upotřebitelný ku odstranění pocitu hladu (subjektivní škody), oděv ku odstranění chladu atd., nýbrž jen, že jsou k tomu užitečné.

Podle Engliše máme zvláštní výraz pro technický užitek, totiž upotřebitelnost. Proč nemáme zvláštního výrazu pro technickou škodu? Proč je možno terminologicky rozlišovati mezi technikou a hospodářstvím po stránce užitečnosti (užitečnost-upotřebitelnost), nikoli však ve smyslu opačném?

Podle téhož mínění je nutno, běží-li o nějaký účel derivativní, prohlásiti příslušnou užitečnost za pouhou upotřebitelnost. Rozumí se, že diskriminují nyní mezi technikou a hospodářstvím nikoli ve smyslu svém, nýbrž Englišově: Dešť není podle toho užitečný pro rostliny, nýbrž jen upotřebitelný, ježto přece běží o derivativní účel.

Dále: rád bych znal onu užitečnost, která přímo uskutečňuje ideál člověka, aniž by uskutečňovala nějaký parciální nebo derivativní účel a která by tudíž nebyla upotřebitelností ve smyslu Englišově, nýbrž přímo užitečností (hospodářskou).

Dosud jsem měl za to, že užitečnost a upotřebitelnost je možná pro týž účel. Podle Engliše to možno není; jsou účely (originální), jež připouštějí pouze užitečnost, jsou jiné (derivativní), jež připouštějí pouze upotřebitelnost.

Při všech těchto terminologických novostech dlužno se ptáti, jaký by byl důvod tohoto rozlišování mezi oběma kvalitami podle účelů. Jazykové praxe jistě se Engliš dovolávati nemůže, neboť té jistě tato terminologie na každém kroku odporuje. Důvod by tu tedy musil býti jiný. Jaký?

Proč dále, je-li upotřebitelnost technickou užitečností, jež do Národního hospodářství nenáleží, vykládá Engliš upotřebitelnost mezi výlučně hospodářskými pojmy, jak ve svých Základech str. 83 et ss. tak i ve své Příručce str. 6 et ss? Tak na př. v Základech je vyložena upotřebitelnost na str. 84. Na str. 86 pak se dokonce praví doslovně: „Charakterisuje-li statek jeho žádoucí upotřebitelnost, vzniká, stojí a zaniká statek vznikem, existencí a zánikem jeho upotřebitelnosti...“ a v Příručce se praví str. 7.: „Vznik statku je vznikem jeho upotřebitelnosti, zánikem jejím zaniká i statek.“ Co to znamená? Nic méně, než že hospodářský zjev, totiž hospodářský statek mizí jako pojem, není-li tu technické kvality totiž upotřebitelnosti (technické užitečnosti). Výslovně upozorňují, že kdyby se namítlo, že tady mohlo běžeti o technické statky, že nadpis dotyčné kapitoly v Základech zní: Hospodářské statky (str. 83) a v Příručce běží o společné pojmy hospodářské, kde o formálně teleologické struktuře není ještě ani zmínky. Nemohlo tudíž o jiných než hospodářských statcích býti ani řeči. Jak tedy vysvětlí Engliš, že hospodářský pojem je nerozlučně spojen s technickou kvalitou, technickou užitečností, takže jí vzniká a bez ní mizí? Což by nebyl musil na těchto místech říci, že pokud vznikají a zanikají statky svou upotřebitelností, že se to týče jen statků technických, a nebyl by to musil říci tím spíše, když se mluví výlučně o statcích hospodářských mezi pojmy hospodářskými? Proč se tam nikde nezmiňuje, že upotřebitelnost je technickou užitečností?

Vysvětlí-li Engliš všechny tyto rozpory, jsem ochoten mu uvěřiti, že pod upotřebitelností myslil skutečně technickou užitečnost, ač tento výklad podává teprve po letech.

a) Důsledky předcházejících vývodů.

Obvinění, které Engliš proti mně vznesl, totiž že si osobuji zásluhu objevení teleologické povahy určitých pojmů, které dosud byly považovány za čistě hospodářské,

zásluhu, které podle něho nemám, bylo, doufám, vyvráceno. Neboť, nebyl-li jsem to já, pak by to byl musil býti on, jenž to objevil. To však odporuje jeho explicitnímu prohlášení (abych uzavíraje tuto kapitolu zopakoval to jen stručně na příkladě pojmu užitečnosti), že užitečnost je kvalitou výlučně hospodářskou a nikoli také technickou a tedy obecně (formálně) teleologickou a upotřebitelnost kvalitou technickou a tedy nikoli hospodářskou a tedy nikoli formálně teleologickou. Pokouší-li se nyní po letech o dodatečný jiný výklad svých tehdejších slov, totiž, že pod upotřebitelností rozuměl také užitečnost určitého rázu totiž užitečnost technickou, pak se ocítá v rozporu ještě hlubším, ježto zapomněl, že před tím tvrdil (abych poukázal jen na hlavní rozpory) že upotřebitelnost lze vyráběti, kdežto teleologickou kvalitu vyrobiti nelze, dále, že tvrdil, že chytěním upotřebitelnosti (t. j. způsobnosti plynoucí z vlastností přirozených) stává se z upotřebitelnosti vlastnost teleologická, t. j. užitečnost.

Mám proto za to, že jsem prokázal, že v řečené polemice proti Ledererovi Engliš nemohl považovati upotřebitelnost za technickou užitečnost neboť teleologickou užitečnost ať jakoukoli nelze vyráběti. Z toho plyne, že zůstává v platnosti jeho tehdejší prohlášení, že užitečnost je výlučně kvalita hospodářská, upotřebitelnost kvalitou technickou. Z toho plyne, že tyto vlastnosti nemohl považovati ani tehdy ani dříve (neboť ve svých hlavních dílech je vykládá mezi pojmy výlučně hospodářskými, což polemika proti Ledererovi pouze znova dotvrzuje) za vlastnosti formálně teleologické. Nemám tedy ani zapotřebí dovolávati se své řečené ústní kritiky, abych dokázal, že formálně teleologické povahy povědomých pojmů nemohl objeviti on; nebyl-li to však on a byl-li to jeden z nás obou, pak je závěr, že jsem to byl já nutným důsledkem. Tento závěr je tím spíše na snadě, poněvadž jsem provedl rozštěpení teleologie na formální větev hospodářskou a formální technickou. Ani podle Engliše hospodářství teleologie sice plně nevyčerpávalo, ale on se téměř nezabýval doplňkovými vědami teleologickými. To je přirozené, ježto hospodářství podle

něho je určováno obsahem toho, co je chytěno (ideál člověka, subj. spokojenost) a obsahových věd teleologických může býti několik, nejen věda jediná mimo hospodářství, takže snad i dějiny nebo jiné by snad mohly státi jako rovnorodé obsahové teleologické vědy vedle hospodářství. Rozporům, na které jsem průběhem tohoto pojednání poukázal, bych nepřikládal přílišné váhy, neboť mohou se přihoditi i nejdůkladnějšímu pracovníku, ale nemohu souhlasiti s tím, jestliže se vlastní omyly rozmnoží zbytečně o nové, aby se neoprávněně konstruovala mala fides odpůrcova a ve všeobecné předmluvě pranýřovala domnělá jeho snaha chlubit se zásluhami, jež, jak se dává vycifovati, příslušejí pisateli oné předmluvy. Jediné zadostiučinění, kterého se mi při tom dostalo, je okolnost, že korunní argumenty předmluvy nepotvrzují to, co chytěl její pisatel, nýbrž to, co jsem tvrdil já, takže na místě samém se vlastně vyvrací sám, a *invitis mne dotvrzuje*.

To, co zde bylo řečeno, platí o pojmech účelových všeobecně, pokud se týče pojmů jednotlivých, musím svoji kritiku vyhraditi rozboru speciálnímu, poněvadž na př. pojem nákladu a výnosu u Engliše není dokonce ani hospodářsky formální, nýbrž čistě subjektivistický a teprve dodatečně v nové době stal se za to nejen hospodářsky formálním, za jaký já jej považuji, nýbrž hned teleologicky formálním.

e) Ohlas těchto důsledků na posouzení metody a postupu.

Nyní několik slov o metodě a postupu. Není mojí vědeckou ambicí, abych odkrýval všechny rozpory ve vědecké činnosti Englišově a zejména abych odkrývané rozpory sděloval veřejnosti. Jestliže mne však někdo nařkne nespravedlivě a neoprávněně, že nepostupuji metodou korektní a nejen to, nýbrž že používám a honosím se jeho myšlenkami, že chci vzbuditi falešný dojem u neinformovaného čtenářstva, jako bych já byl „originálním myslitelem“, kde jím patrně nejsem, pak se bráním. Čtenář, který sledoval naše polemiky,

bude mi muset vydat vysvědčení, že jsem polemisoval, šetře v maximální míře citlivost Englišovu. To nemůže arci jíti tak daleko, abych souhlasil s jeho vědeckými výsledky, nepovažuji-li je za správné. Ale rozporů jeho jsem nezdůrazňoval, kde jsem je našel, nýbrž kde to bylo naprosto nutno, abych ospravedlnil svůj názor. Tato umírněnost ve způsobu mojí polemiky byla patrně bohužel jím vykládána jako symptom, že nemám dostatek argumentů proti němu, tedy patrně, jako slabost. Na příkrou kritiku Englišovu odpověděl jsem co nejmírněji a zato v jeho odpovědi jsem našel výrazy jako: „Chaos“, „zmatek dostupuje vrcholu“, pravil-li jsem o jistém tvrzení, „že to je podtínání větve na níž je pojem zavěšen“, odpovídá: „Bylo by lépe bývalo, kdyby L. svůj výklad o logice, Lockeovi, řezání větve . . .“ K této kritice přistoupilo ještě obvinění o používání jeho vědeckých myšlenek pod mojí firmou. Toto obvinění o sobě bych mu nikterak nevyčítal, kdyby je byl také prokázal, neboť ani já se nevzdávám průkazů, kde běží o moje duševní vlastnictví, avšak nemohu souhlasit tentokrát já s jeho metodou, jestliže používá, aby doložil původnost svojí a nepůvodnost mojí myšlenky takové interpretace svých někdejších slov, která je zřejmě konstruována ex post, poněvadž je vyloučeno, že by při psaní onoho pojednání by mu nebyly napadly rozpory, jež z nové interpretace „upotřebitelnosti“ vyplývají, jež však při pozdějším konstruování interpretace mu mohly ujíti a ušly, poněvadž důsledků jejích zcela nedomyslel, dále, jestliže ji prohlašuje za samozřejmou a doprovází derisorní větou, jež je zakončením Předmluvy, jak na str. 7. je citována. Lituji upřímně tohoto postupu, nikoli k vůli sobě, nýbrž k vůli němu a ponechávám s naprostým klidem veřejnosti, aby nejen věcnou stránku našich sporů, nýbrž i naše postupy posoudila a rozsoudila.

Myslím, že jsem v nejmenším Englišovi nekřivdil, poněvadž všechna svoje tvrzení opatřuji doklady z jeho tvrzení. Musím však trvati na tom, aby za maximum platilo, že mínění autora se projevuje nikoli v tom, co lze také pod jeho slovy myslet, co on však pod nimi buď vůbec nemyslel, nebo jen nejasně myslel, nýbrž v tom, co autor

do nich jasně vložil a co si pod nimi podle nepochybné interpretace mysliti musil.

Nebudu opláceti jeho ironisování, ač z vývodů je patrné, že bych k tomu měl příležitosti, jichž by si asi Engliš nebyl dal ujíti. Činím to však u vědomí, že opravdu pádné argumenty nepotřebují umělé posily ani pevných slov ani ironisování odpůrce, ba naopak pevná slova a síla argumentů mají se k sobě jako velikost obsahu a rozsahu pojmového: zvětšování jednoho implikuje úsudek na zmenšení druhého.

V tomto výkladu jsem přihlížel k jeho Předmluvě jen potud, pokud to vyžadoval všeobecný výklad o formální teleologické povaze pojmů. K ostatním bodům Předmluvy se vrátím, až si toho soustavnost odpovědi vyžádá.

2. Jednotlivé pojmy.

a) Pojem nákladu (výnosu).

aa) Původní konstrukce tohoto pojmu u Engliše a jeho konstrukce dnešní.

Tvrzení Englišovo z poslední doby, že první on formuloval určité povědomé pojmy jako formálně-teleologické a že tedy já si neprávem osobuji tuto zásluhu, bylo v předcházejícím rozboru vyvráceno všeobecně a zbývá tedy jen ukázati ještě na jednotlivých pojmech, že tvrzení Englišovo nebylo opodstatněné.

Pojem nákladu a výnosu vykládá Engliš ve svých Základech na str. 90. Za průkazné považují už samotné zařazení tohoto paragrafu. Nenalézá se nikterak snad mezi výklady teleologickými, ač k tomu bylo hojně příležitosti v oddílu druhém, kde se mluví o poznacích teleologických. Ku zařazení oněch pojmů nedošlo dokonce ani mezi výklady poznatků, které bych nejlépe označil jako formálně hospodářské, t. j. v oddílu třetím, který je nadepsán „O vědě hospodářské“, nýbrž teprve v oddíle čtvrtém, nade-

psaném „Základní poznatky hospodářské teorie (subjektivistické)“.

Z toho je zřejmo, že Engliš nepovažoval tyto pojmy ani za formálně teleologické, jak tvrdí dnes, ba ani ne za formálně hospodářské, t. j. takové, které připouštějí subjektivní i objektivní výplň, nýbrž za pojmy výlučně hospodářsko-subjektivistické.³⁾

Nepovažuje-li však někdo již toto zařazení do vědecké soustavy o sobě za dosti průkazné, necht si přečte text řečeného paragrafu na str. 90. a 91., kde Engliš doslovně praví:

„Výnos a náklad lze pozorovati a zachytiti externě. Pravím: Práce jako pozorovatelná činnost: suroviny, nástroje atd. jsou nákladem; chléb, oholení atd. jest výnosem. Tak se říká v obyčejné mluvě. Avšak tyto vnější zjevy stávají se nákladem a výnosem teprve, jsou-li pozorovány z určitého zorného úhlu t. j. se stanoviska hospodářského člověka, který chápe a chce jako vzájemně odvažované posuny strasti. Práce je nákladem, poněvadž je strastí a má vésti k zmenšení strasti jiné.“ ... „Cílem je chápati změny vnější, což však je možno jen s interního hlediska hospodářského subjektu.“

„Je-li náklad obětovanou škodou za účelem dosažení vyššího užitku, musí býti náklad a užitek, pokud se týče výnos, vzájemně měřitelný (sclt. srovnatelný, moje pozn.). Jak lze měřiti určitý počet hodin práce, určité množství surovin, určité opotřebení strojů atd., jež je nákladem na straně jedné a určité množství vyrobených statků, jež jsou výnosem, na straně druhé? To je možné subjektivním hodnocením, které nejrozmanitější výnos i náklad chápe jednotně jako uspořeno práci.“

Jedině je dnu výjimku zná Engliš z této čistě subjektivistické konstrukce pojmu nákladu a výnosu. Pokračuje totiž (na str. 91.):

„Mimo to lze takové měření provést i vně, ale jen tenkrát, když je všeobecná směna a lidé spatřují ve statcích nejen jich přímou konkrétní, nýbrž nepřímou abstraktní upotřebitelnost, takže každý statek představuje jen určité množství abstraktní

³⁾ To jsem zběžně dokazoval již v pojednání: „Teleol. a národohosp. pojmy“ (Časopis pro pr. a vědu [1930] č. V.). Zde se tak stane zevrubněji.

upotřebitelnosti, vyjádřené v jich jednotkách, t. j. jednotkách peněžních... Pak mohu výnos i náklad vyjádřiti a vzájemně srovnati též peněžně. Avšak takovým způsobem lze měřiti jen příbytek a úbytek statků, pokud se týče jich abstraktní upotřebitelnosti, to jest hodnoty peněžní (ceny). Výnosem podniku jest podle toho rozdíl mezi cenou vyrobených a cenou obětovaných statků. To jest objektivní peněžní výnos činnosti podniků jakožto pracovní skupiny.“

Tím Engliš vyslovuje tedy jasně jednou negativně, po druhé pozitivně, že není žádného objektivního výnosu, leč peněžního. V prvním citátu Engliš výslovně konstatoval, že výnos a náklad neexistuje, leč s hlediska subjektivistického, kde se prý srovnávají posuny strasti. Z toho negativně a contrario plyne, že není objektivistického výnosu. V druhém citátu Engliš připouští objektivní výnos, ale pozitivně jej omezuje na případy probíhající peněžně, a prohlašuje, že takovým způsobem lze měřiti jen příbytek a úbytek statků, pokud se týče jich abstraktní upotřebitelnosti.

Kde je zde formálnost teleologická, nebo alespoň hospodářská pojmu výnosu a nákladu? Tedy taková, jež připouští každou obsahovou náplň, jak Engliš praví, arci teprve dnes ve své poslední publikaci (Teleologie jako forma vědeckého poznání) str. 78.: „Výnos a náklad jsou formální teleologické pojmy, které zachycují teleologické hodnocení dějů... Jsou upotřebitelné na každý účelový obsah.“ Toto praví Engliš 1930 a ono pravil v Základech 1922. Je zde patrný hluboký rozdíl mezi oběma výroky a přece Engliš praví ve své Předmluvě ku Problémům hosp. teleologie (1930), že svoji konstrukci pojmů jako účel, prostředek, statek, výnos, náklad hned od počátku (tedy již v Základech také, ač doslovným citátem právě ze Základů dokázán pravý opak) chápal ryze formálně, čímž rozumí „teleologicky-formálně“, ba praví doslovně: „to je smysl celé mé teleologické konstrukce, že užitek, potřeba, statek, hodnota, výnos, náklad, jsou formální (rozuměj: „teleologicky-formální“: moje pozn.) pojmy a teleologie je formálním instrumentem

ku pochopení obsahu (čemuž bohužel ve svém spise z r. 1929 Loevenstein asi neporozuměl, když stále tam zaměňuje formu s abstrakcí). Kdo z nás obou správněji chápal pojem formálnosti a obsahovosti jsem ukázal v prvním svém článku, jímž odpovídám Englišovi; ale nevím, jak jsem mohl a měl porozuměti z pasusu, jež jsem citoval shora ze Základů, str. 90, 91, že pojem nákladu a výnosu je tam konstruován formálně teleologicky, když tam Engliš výslovně hlásá pravý opak.

Na str. 43 Základů praví sice: „Výnos a náklad jsou pojmy teleologické. Náklad je škoda, avšak chtěná k vykoupení vyššího užitku, jenž je výnosem.“ Tato zdánlivě formální definice je však vědomě restringována čistě subjektivistickým výkladem se str. 90., na prvním místě citovaném, neboť oněmi slovy nechtěl říci Engliš, že to jsou pojmy formálně teleologické, nýbrž že nejsou kauzální. To z kontextu jasně plyne. I když tedy chápal náklad a výnos subjektivisticky, jak jsem dokázal, mohl je prohlásiti za teleologické v protívě k přírodovědeckým, neboť i specificky subjektivistické pojmy mohou býti teleologické, jenže nejsou formálně hospodářské tím méně pak formálně teleologické.

Z pasusu ze str. 43 a 90 tedy plyne: že Engliš popírá hospodářsky formální povahu nákladu a výnosu (str. 90) a tím spíše tedy musí jim upírati teleologicky formální povahu, ale ježto deklaruje na str. 90 jich hospodářsky subjektivistickou povahu, může a musí rozsahově na str. 43 připustiti jich povahu teleologickou (a speciali ad generale) a může ji klásti v protívě ke kauzální povaze přírodovědeckých pojmů.

Ale i když tento pasus pozorně čteme, nalezneme tam příznak, který svědčí o subjektivistickém pojmání pojmu nákladu a výnosu Englišem. Podle mého přesvědčení jsou to slova „vyššího užitku“, který dlužno interpretovati nikoli jako většího užitku, nýbrž teleologicky nadřazeného užitku, jak bude o něco níže prokázáno.

Což je vůbec myslitelné, že by Engliš byl mohl náklad a výnos chápat formálně teleologicky, jak by tomu mohla tato posléze citovaná jeho slova nasvědčovat, ještě na str. 43, a již na str. 90. téhož díla zase dokazovat, že to

není vůbec možno a že tyto pojmy formálně teleologickými se nemohou vůbec stát? Neboť dokázat o určitém pojmu, že je myslitelný pouze hospodářsky subjektivisticky, je souznačné s důkazem, že nemůže býti myšlen jako formálně hospodářský a tudíž jako formálně teleologický. Je samozřejmé, že pro interpretaci, jak určitý pojem je autorem pojímán, je rozhodující smysl, ježž autor do svých slov vkládá a nikoli slova o sobě. Smysl, ježž Engliš do své definice pojmu nákladu a výnosu vkládal, připouští však výlučně jen takovou interpretaci, jak jsem jeho slova vyložil výše. Mimo to konstatuji, že v pasusu ze str. 43. citovaném mluví Engliš o pojmu nákladu a výnosu nikoli, aby podal jich rozbor, nýbrž příkladmo,⁴⁾ aby podal doklad o tom, že uvedené pojmy nelze chápati přírodovědecky, jak o tom svědčí nadpis kapitoly: „Nemožnost hospodářské přírodovědy“, kdežto stať ze str. 90 je věnována nákladu a výnosu výlučně, tedy rozboru pojmovému. I proto tedy interpretaci ze str. 90 je považovati za rozhodující.

Kdyby byl ostatně chápal ony pojmy teleologicky formálně, byl by je, a maiore ad minus, musil chápati i hospodářsky formálně a byl by je tedy musil zařaditi alespoň mezi pojmy hospodářské obecně a nikoli mezi subjektivistické speciálně a nebyl by směl současně při tom prokazovati, že je nelze vůbec chápati objektivisticky, leč peněžně.

V „Příručce“ jsem žádné nové zmínky o těchto pojmech nenalezl. Proto nenalézám dokladů pro jeho tvrzení z nedávné doby z polemiky proti Weddigenovi: Obzor národohospod., květen 1929, str. 367: „Hlavní zájem se soustřeďuje k myšlence výnosové, která je pružným perem veškeré hospodářské činnosti, v čemž Weddigenovi dávám za pravdu. Vyvinul jsem ve své konstrukci teleologie pojem výnosu jako formální pojem teleologického myšlení, právě tak, jako jeho prvky, potřebu, užitečnost, statek, škodu, náklad.“

Marně jsem se pídil, kde Engliš v Základech neb Příručce pojem výnosu jako formální pojem teleologického myšlení vy-

⁴⁾ Na témž místě jmenuje i peníze a kapitál mezi pojmy teleologickými.

vinul. Ba pojmy nákladu a výnosu považoval Engliš za tak málo důležité pro Národní hospodářství, že ve své Příručce, která následovala po Základech, pojům nákladu a výnosu nevěnuje ani takové zvláštní statě jako v Základech. Až pojednou nyní vidí opět v myšlence výnosové pružné pero veškeré hospodářské činnosti. (Patrně však také činnosti technické, neboť on zná i technický výnos, jehož já neznám.)

Správnost mého tvrzení plyne i z této úvahy: Myšlenka výnosová je obsažena v principu hospodárnosti. O něm pojednává Engliš jak ve svých Základech str. 38, tak i v Příručce str. 572. Učí o něm, že „princip tento nedostačuje k určení zjevů hospodářských.“ Z příslušné statě plyne podle mého názoru dvojí:

Předně, že v něm Engliš nepoznal zásadu výnosovou, tedy že jsou v něm obsaženy implicitně pojmy nákladu a výnosu. Neboť, kdyby to byl býval poznal, byl by to musil na místě říci, a nebyl by mohl vykládati pojmy nákladu a výnosu mezi poznatky subjektivistické hospodářské teorie a principu hospodárnosti úplně jinde mezi snahami o vymezení předmětu vědy hospodářské, aniž by byl na souvislost obojího náležitě poukázal. Nebyl by konečně mohl pojmuti princip hospodárnosti vůbec do statí, do nichž zařadil výklad vědy hospodářské, ježto ujišťuje, že si byl od počátku vědom formálně teleologické povahy pojmu nákladu a výnosu a byl by tedy musil řečený princip jako součlení nákladu a výnosu zařaditi do výkladů teleologických; při výkladech hospodářských byl by pak mohl učiniti nanejvýš zmínku z důvodu soustavnosti o tom, že princip hospodárnosti se zpravidla zařazuje mezi principy, jimiž se hospodářství vymezuje a vykládává, on však, že poznal jeho teleologickou povahu a tudíž jej příslušně zařadil do výkladů teleologických. (Další doklad o tom, že Engliš v principu hospodárnosti neviděl identického principu jako v principu výnosovém, podávám na str. 49, 50.)

Za druhé plyne však z tohoto výroku, že i kdyby si byl býval vědom výnosového charakteru principu hospodárnosti, že mu

upíral schopnost určovati povahu zjevů jakožto hospodářských, a tedy že shora citovaný výrok z polemiky proti Weddigenovi, podle něhož Engliš také spatřuje v myšlence výnosové pružné pero hospodářské činnosti, je důkladným odklonem od tohoto původního učení a to vlivem učení mého.

bb) Cesty, jež vedly Engliše ku původní konstrukci pojmu nákladu.

a) Úvod.

Mohlo by se zdáti podivným, proč Engliš, který chápal alespoň ostatní pojmy hospodářsky formálně, byť i ne teleologicky formálně, činil výjimku u pojmu nákladu a výnosu a chápal je subjektivisticky. Vysvětlení, které tu podám, bude pak novým dokladem, že podle svého tehdejšího vědeckého přesvědčení ani jinak oněch pojmu pojímati nemohl.

Přede mnou nebyl vůbec nikdy konstruován pojem výnosu a nákladu z postulatů mého schematu hospodářského, tak totiž, že by se hospodářská úvaha pohybovala v uzavřeném okruhu čtyř postulatů. (Z těchto čtyř postulatů jsou dva koordinovány, nazval jsem je obrazně divergentními, t. j. rozbíhajícími se, ježto o sobě jsou úplně samostatné, na sobě nezávislé a pojmově různorodé. [Postuláty „B“ a „C“ mého schematu.] Třetí postulat je jim oběma subordinován [podřazen], je zpravidla pro oba z nich společným prostředkem, [někdy arci prostředkem jen pro jediný z nich; postulat „A“ mého schematu] a konečně čtvrtý z nich je oběma koordinovaným supraordinován [nadřazen], [kritický postulat „D“ schematu]. Schema fáze hospodářské je toto:

<i>D</i>	[nadřazený kritický postulat]
<i>B</i>	<i>C</i> [<i>B</i> a <i>C</i> postuláty kolidující]
<i>A</i>	[společný prostředek, aneb alespoň prostředek pro <i>B</i>]

A je podle mé konstrukce nákladem nepřímým, *C* nákladem přímým *B* výnosem a *D* kritickým postulátem, s jehož hlediska se teprve

mezi postulátem *B* a *C* hospodář rozhoduje. Bližší o této konstrukci předpokládám jako známé a odkazuji v té příčině na publikaci O jednotnou konstrukci fin. vědy str. 17–30; dále na pojednání o Spoření, Ročenka 1929 str. 150–170, pojednání Teleologické a národohospodářské pojmy [Časop. pro pr. a st. vědu 1930 č. V.].

β) Stanovisko Liefmannovo.

Pro konstrukci nákladu a výnosu postačily Liefmannovy dva postuláty, jež tvoří pouze úzkou výseč mé hospodářské fáze. Jsou to totiž postuláty *A* a *B*. Pod nimi jsou myšleny postulát práce jako prostředek (postulát „*A*“ schematu), jež je však současně také nepříjemným zážitkem psychickým (nazval jsem jej ve své konstrukci hodnoty (neznaje konstrukce Liefmannovy) strastí práce); a dále postulát uspokojené potřeby (postulát „*B*“ schematu), jíž se dociluje současně příjemného zážitku psychického (označoval jsem tento postulát jako postulát úspory strasti potřeby). Oba tyto postuláty jsou u Liefmanna subjektivistické.

Proč konstruoval Liefmann svůj pojem nákladu (*Kosten*) a výnosu (*Ertrag*) jen subjektivisticky a tedy tak úzce ve své práci „Das Gesetz des Ausgleichs der Grenzerträge“: (Jahrb. für N. Oe. u. St. 1917, 53 Band, III. Folge)? Protože správně chápal, že při pojmu výnosu a nákladu bývá také myšlen pojem čistého výnosu, který se jeví jako saldo z obou uvedených složek, který vyžaduje tedy odečtení nákladu od výnosu hrubého a vyžaduje tedy pojmovou srovnatelnost. Vzdor tomu, že Liefmann pojmu výnosu nepoužívá důsledně (jak Engliš ve své kritice Liefmannově správně ukázal), je nicméně jisto, že výnos chápe také jako saldo, o čemž svědčí hned výrok str. 4. „Diesen Ueberschuss von Nutzen über die Kosten nennen wir Ertrag.“

Při tom byl přesvědčen Liefmann, že srovnává prostředek s účelem a to strast práce jako prostředek s odstraněním strasti potřeby jako účelem. Nikde jinde pak nemohl Liefmann takové srovnatelnosti mezi prostředkem a účelem najíti.

Tuto okolnost považuje Liefmann za tak podstatnou, že srovnatelnost prostředku s účelem prohlašuje dokonce za podstatný rozdíl mezi technikou a hospodářstvím (Grundsätze, Stuttgart, Berlin 1917, str. 337 et ss), ježto prý u techniky takové srovnatelnosti není (což byl závěr se stanoviska Liefmannova pochopitelný, ježto vše vnější bylo dle něho technické a zdálo se docela zjevným, že mimopocitový prostředek s mimopocitovým účelem srovnatelný býti nemohou). Jen jediný případ vnější srovnatelnosti existuje dle Liefmanna, totiž případ peněžní srovnatelnosti v rámci peněžního hospodářství, kde prý také prostředek a účel jsou kvantitativně srovnatelný, ale to prý jen proto, že peníze skýtají ciferní náhradu za psychické veličiny subjektivního užítka a nákladu (1917, str. 339). (Liefmann neříká subjektivního, ježto jiného ani nezná; já musím jeho termíny tak doplnit, aby nevznikla nedorozumění). Již z toho, co uvedeno, je patrné, proč také Engliš zná jen subjektivní náklad, ježto zde zřejmě akceptoval názor Liefmannův o nutné srovnatelnosti nákladu a výnosu, který ani jeden z nich nenalezli jinde než u subjektivních pocitů a peněz jako ciferní jich náhradě. (Srov. k tomu citát z Englišových Základů, jež uvádím na str. 34. a 35. tohoto pojednání.)

Názor Liefmannův o srovnatelnosti prostředku a účelu je mylný. V žádném z řečených případů se nesrovnává účel a prostředek, jak se Liefmann domnívá; ježto je to pojmově vyloučeno, poněvadž podmiňující a podmíněné nelze srovnávat. (O tom viz také můj článek do Ročenky Masar. university 1930: O Hodnotě hospodářské.) Nesrovnává se zde subordinované, nýbrž koordinované. Bližší o tom vyložím v kritice Englišova „Relativního užítka“. Jedním poznatkem z Liefmannova učení je tedy tento: Postulát *A* a *B* mého schematu jsou dle Liefmanna srovnatelný, pokud se týkají subjektivních pocitů, a lze tedy říci *B-A* je výnosem („Ertrag ist Ueberschuss...“). Tuto formulaci výnosu budu zvatí Liefmannovým výnosem v prvním smyslu. Je vyloučeno, aby měl na mysli jiné postuláty mého schematu než *A* a *B*, tedy aby snad měl na mysli postulát *B* a *C*, neboť výslovně říká, že běží o prostředek a účel, jež jsou

srovnatelný, neboť B a C nejsou prostředkem a účelem a jakmile se jimi stávají, nejsou již přímo srovnatelný.

Vedle tohoto pojmu výnosu zná však Liefmann ještě jiný pojem výnosu, totiž poměr subjektivního užítku ku jednotce subjektivního nákladu. (Der Nutzen im Verhältniss zu den Kosten.) „Ertrag ist nur ein Ausdruck für eine Relation“: Das Gesetz, str. 23. Tuto nedůslednou aplikaci pojmu výnosu mu správně vytýká Engliš. Tohoto druhého pojmu výnosu (který budu zvatí Liefmannovým výnosem v druhém smyslu), používá Liefmann k tomu, aby pro hospodáře zjistil výnosový poměr jednotlivých aktů, při nichž stojí proti užítku (subjektivnímu) subj. náklad (Kosten). Poněvadž při skýtání nestejného užítku vyžadují různé akty nestejného nákladu a nejsou tedy přímo srovnatelný, převáděl je Liefmann na společnou základnu tak, že zjišťoval poměr užítku ku jednotce (subj.) nákladu, čímž dociloval jich srovnatelnosti a dociloval, jak praví, výnosů (užívám stále terminologie Liefmannovy, ač není správná) ve smyslu: „přebytku užítku nad nákladem připadajícího na jednotku nákladovou.“ (Není zde místa, abych přihlížel k případům, kdy Liefmann řeší případy, že hospodář používá peněz, o čemž bude řeč při kritice relativního užítku Englišova.) Tím dociloval Liefmann tedy výnosů ve svém novém druhém smyslu, tedy nikoli převahy užítku nad škodou, nýbrž užítku připadajícího na jednotku nákladovou. V terminologii mojí nynější by to byl arci hrubý výnos subjektivní, připadající na subjektivní jednotku nákladovou. Vyjádřím-li tento postup Liefmannův v postulátech mého schematu, pokud se týče, vyjádřím-li jej příslušnou formulí matematickou, obdržím: $\frac{B}{A}$ respek., předpokládáme-li jistý počet intenzit užítkových

a jiný počet intenzit nákladových, bude zníti formule: $\frac{Bb'}{Ab}$, při čemž „ b' “ je počet intenzit užítkových a „ b “ počet intenzit nákladových, arci subjektivních. Pro účel tohoto promítání by nebylo bývalo Liefmannovi třeba, aby hospodářství chápal jen subjektivisticky. Neboť pro toto promítání, pro tento výnos v 2. smyslu se nevyžadovala srovnatelnost, odčítání a saldo; nýbrž promítáním se teprve srovnatelnost připravovala. Subjektivistického

chápaní v národním hospodářství měl zapotřebí jen pro svůj pojem výnosu ve smyslu prvním, kde náklad se od výnosu odčítal.

Aniž bych zatím zde chtěl podrobně kritisovati Liefmannovu konstrukci, budiž jen zcela stručně řečeno, že se Liefmann ve své konstrukci dopustil hlavně dvojího omylu:

1. Nedůsledného používání pojmu výnosu, což správně rozpoznal Engliš. Jednou u Liefmanna je výnosem totiž čistý výnos, jak se to jeví dle mé terminologie, podruhé poměr užítku ku nákladu, což je nemyslitelné, ježto Liefmann má tu pak náklad stojící bez výnosu proti užítku, ač výnos a náklad jsou korrelativa. Výnosem je pak poměr, jenž nemůže býti přece souvztažným pojmem ku jedné ze svých částí, totiž nákladu.

2. Promítání užítku výlučně do subjektivní jednotky nákladové. I tuto chybu rozpoznal Engliš. Ten se však dopustil při snaze o její korekci zase jiného omylu, totiž toho, že prohlásil, že do subjektivního nákladu nelze užitek vůbec promítati, nýbrž jen do vnější technické jednotky.

γ) Změny, provedené Englišem na Liefmannově konstrukci.

Engliš provádí na Liefmannově zákoně v podstatě dvoji změnu:

1. Předně koriguje omyl, jehož se Liefmann dopouští, když, jak řečeno, chce připouštětí promítání užítku jen do subjektivní jednotky nákladové. Engliš se domnívá, že napravuje tento omyl tím, že prohlašuje za přípustné promítání užítku jen do vnější jednotky technické. Proč Engliš nazývá tuto jednotku „technickou“, stane se pochopitelným ze stanoviska, které Liefmann zaujímá ku technice. Liefmann v ní vidí totiž jen vnější děje (äußere Vorgänge) na rozdíl od vnitřních, které nazývá psychickými a chápe jako jedině hospodářské. V řečené své práci (Das Gesetz...) na stránce 20 praví výslovně: „Hier tritt... der Fundamentfehler der bisherigen Theorien zu Tage, die Kosten immer quantitativ auffassen. 2 Stunden sind nur technisch das Mittel... Für die wirtschaftliche Aufgabe, die aber nicht in der Herstellung eines

Gutes besteht . . ., sind nicht 2 Arbeitsstunden die Kosten, sondern die Schätzung von 2 Arbeitsstunden, die Bewertung der damit verbundenen Unlustgefühle“ a str. 21: . . . die eben technische Mittel und wirtschaftliche Kosten verwechseln . . .“ Zde jasně činí Liefmann protiklad mezi vnitřními pocity, jež jsou mu nákladem, a vnější jich projekcí (na př. pracovní výkon, peníze atd., jež mu jsou technickými prostředky. Ve smyslu těchto vývodů Liefmannových zvolil Engliš pro vnější prostředky (aüssere Mittel) označení technických prostředků, pokud se týče, technické jednotky. Engliš má za to, že jedině do těchto vnějších prostředků lze provésti promítání užitku, a proto nahrazuje Liefmannovu vnitřní subjektivní jednotku nákladovou touto technickou jednotkou. Mám za to, že to je omyl, stejně jednostranný jako Liefmannův, ježto promítání lze prováděti, jak se ukáže, jak do subjektivní tak i objektivní jednotky. Průkaz bude podán při kritice Englišova relativního užitku.

2. Druhá změna, kterou Engliš provedl, mohla by se označiti jako terminologická, kdyby neběželo o logickou konstrukci pojmů, kde celá stavba vědecká souvisí s vybudováním pojmosloví, ježto, jak se právě ukáže v daném případě, změna pojmů přivodila zcela odlišnou konstrukci národohospodářskou Englišovu od mojí. Mám proto tuto změnu, která je pouze zdánlivě otázkou terminologické vhodnosti, ještě za důležitější než byla změna první a zejména pro náš rozbor za změnu důležitosti zásadní a považuji ji nikoli za otázku vhodnosti, nýbrž vědecké správnosti. Proto potud, pokud tato terminologie Englišova je mylná, není snad nevhodnou, nýbrž je nesprávnou.

Engliš nezměnil nikterak formálních postulátů, jež se k sobě přiměřovaly ve smyslu mé hospodářské fáze, zůstalo tu tedy při týchž postulátech *A* a *B*, jež byly sobě supraordinovány, jenom že dal postulátům těm jiný obsah. Postulát *A* přestal býti subjektivním nákladem a stal se, jak jsem již vyložil, technickou jednotkou, stal se, abych tak řekl, z vnitřního prostředku vnějším prostředkem. Naproti tomu po-

stulát *B* nezměnil celkem ani svého obsahu, ani svého jména. Zůstal prostě užitkem. Pojem výnosu ve smyslu Liefmannově druhém (totiž jako poměr užitku ku subjektivnímu nákladu) zmizel a zůstal tu jen výnos v prvním smyslu Liefmannově (totiž jako přebytek subjektivního užitku nad subjektivním nákladem). Ježto Engliš Liefmanna nikde nevyvrací, dlužno míti za to, že i Engliš se domnívá, že se přirovnává zde účel a prostředek. K této nové, od Liefmanna odlišné terminologii dospěl Engliš tímto způsobem:

Ježto došel ku závěru, že není přípustno promítati užitek do subjektivního nákladu (do jednotky subjektivní strasti) stal se tak užitek naprosto nesrovnatelný s obětí na penězích a jiných zjevech prostředkových, ať již by to byl užitek subjektivní, o němž je zcela evidentní, že jej nelze s obětí vymezenou objektivně srovnávati, či ať by to byl již užitek objektivní, neboť účel a prostředek po objektivní stránce nebyly nikdy považovány za srovnatelné, jak to zdůrazňuje i Liefmann (vyjma peněz, ale o těch platí výroky Englišovy a Liefmannovy tak, jak byly citovány). Ježto tu tedy nebylo užitku a škody srovnatelné, nemohly též býti odčitatelné, nemohlo tu býti rozdílu, salda, nemohlo tu býti žádného přebytku užitku nad škodou, jež by tvořila pojem výnosu v prvním smyslu Liefmannově čili tedy pojem výnosu, jak jej chápal Engliš, nemohl užitek býti nazván výnosem hrubým, nýbrž zůstal jen užitkem, ježto tu pak byl jen užitek a nebylo výnosu, nemohlo tu býti ani nákladu, jež bez výnosu nemůže jako korelativní pojem vůbec vzniknouti. Již touto úvahou se rýsují jasně terminologie a obsahy pojmů, jež tvořily výzbroj Englišova relativního užitku.

Pojem nákladu vedle toho však implikuje ještě, aby v něm byla obsažena škoda, již se vykupuje užitek. Nestačí tedy pouhá srovnatelnost dvou postulátů, aby bylo lze souditi na pojem nákladu a výnosu. Bylo by ještě nutno prokázati o určitém zjevu, že jeho vzdání se je škodou, aby bylo lze jej prohlásiti za náklad. A tu dlužno konstatovati:

Engliš by nebyl přiznal patrně své technické jednotce (postulát *A* schematu) povahy ná-

kladové ani tehdy, kdyby ve skutečnosti byla srovnatelná s užitkem (postulát *B*), neboť upírá peněžní, časové, prostorové atd. oběti škodovou povahu vůbec. Proto pojem výnosu v Liefmannově druhém smyslu (poměr užítka k subj. nákladu) musil také zcela odpadnouti, a zůstaly tu jen pojmy: užitek (postulát *B*), technický prostředek (post. *A*) do jehož jednotky se užitek promítal. Užitek pak promítnutý nikoli do subj. nákladu, nýbrž do technické jednotky se nenazýval již výnosem (Liefmannovým v druhém smyslu) nýbrž užitkem relativním technické jednotky. Výnos Liefmannův v prvním smyslu jako rozdíl mezi subjektivním užitkem a škodou (Liefmann arci mluví jen o Lust a Unlust empfindungen, pokud se týče, o přebytku užítka nad nákladem), nedoznal Englišovým přebudováním Liefmannova zákona pojmově žádné změny a je uznáván v Englišově kritice jako pojem výnosu.

Musím ihned doložit, že i tuto druhou změnu, kterou Engliš na Liefmannově zákoně provedl, považuji za omyl, což podrobně prokážu při kritice Englišova relativního užítka. Při první změně upadl Engliš ve stejnou mylnou jednostrannost, jenomže opačného směru, jako Liefmann, čímž nesprávnost učení Liefmannova se proměnila v kvalitní tutěz nesprávnost, ale opačnou; při druhé změně nahradil Engliš nesprávnou terminologii Liefmannovu terminologií jinou, která však, mám za to, rovněž je nesprávnou.

Liefmannův zákon o vyrovnání mezních výnosů (Das Gesetz des Ausgleiches der Grenzerträge) byl Englišem v důsledku řečených vývodů změněn na zákon o vyrovnání mezních užítků. Oba tyto zákony nejsou však žádnými zvláštními zákony, nýbrž, jak jsem již ukázal (v Teleol. pojmech, Časop. pro pr. a st. vědu 1930 č. 5), logickým důsledkem mého postulátu maximálního čistého výnosu (relat.) a tedy jeho logickým derivátem.

8) Důsledky Englišovy konstrukce na jeho pojem nákladu (výnosu).

Líčení geneze Englišovy konstrukce relativního užítka a příslušných pojmů, nebylo, mám za to, neužitečné.

Myslím, že po předeslání okolností, za kterých se Englišovy pojmy nákladu a výnosu rodily, nemůže býti nijak pochybné, že smysl, který explicitě a výslovně tyto pojmy mají v jeho Základech, se nám nemůže zdáti neorganický, neočekávaný a interpretace, kterou tudíž z jeho slov v Základech vyvozují, nijak snad násilnou, naopak vše organicky do sebe zapadá.

Jaké důsledky vyplývají z toho pro jeho pojem nákladu a výnosu? Zřejmě to, že vůbec je vyloučeno, aby byl mohl v Základech chápati pojem nákladu a výnosu jinak, než subjektivisticky. To dotvrzují nejen jeho slova, jež byla citována ze Základů ze str. 90, nýbrž právě o okolnosti, za nichž pojmy ty vznikaly. Ani on ani Liefmann neznali jiného pojmu výnosu, než onoho, jež bych nazval vertikálním, poněvadž příslušné postuláty stojí nad sebou (strast práce prostředkem pro krytí strasti potřeby), nikoli vedle sebe. Neboť jsou to postuláty *A* a *B* mého schematu, jež jsou k sobě v poměru subordinace. V rámci subordinovaných (vertikálních) dvou postulátů není srovnatelnosti jinde, než-li právě tam, kde oběma autory byla hledána a nalezena, totiž v rámci subjektivních pocitů, libosti a nelibosti, jak o tom mluví Liefmann a v té době i Engliš. Ve skutečnosti arci tomu není tak, jak se řečení autoři domnívali, neboť ani tyto postuláty nejsou srovnatelné vertikálně, nýbrž jen s hlediska postulátu třetího jim nadřazeného, pročež řečené srovnávání bylo ve skutečnosti horizontální. Jestliže však zdánlivě měli pravdu, pak tomu bylo tak jen proto, že pocity srovnáváme v jednotnosti našeho vědomí a automaticky. Bylo lze míti za to, že, jakmile byla srovnatelnost jednou konstatována, je lhostejno, kde se tyto srovnatelné prvky vyskytují, tedy na př., zda teleologicky nad sebou či vedle sebe. Teprve, když podrobíme své myšlení logickému rozboru, vidíme, že srovnatelnost pro dva účely neexistuje, není-li tu postulátu třetího, nadřazeného. Tento právě zmíněný poznatek byl Englišovi, sice znám, jak ze Základů plyne, jenomže aplikoval jej jenom pro postuláty objektivní a opomněl toho učiniti i pro srovnávání práce s neukojenou potřebou. Doklad tohoto opomenutí podává též jeho definice výnosu, o které bylo již námi mluveno (na str. 34. této práce) a kterou Engliš vyslovuje na str. 43. Základů. („Náklad

je škoda, avšak chtěná k vykoupení vyššího užitku, jenž je výnosem.“) Ze slov této definice, totiž ze slov: „vyššího užitku“ dovozují nejen, že výnos si vykládal jako postulát *B* a náklad jako postulát *A* mého schematu a obě složky výnosového počtu chápal tedy vertikálně (slova: „vyššího“ ve smyslu teleologicky nadřazeného), nýbrž že výnos a náklad mohl chápati jen subjektivisticky, neboť jen subjektivisticky nadřazené je, byť jen zdánlivě, srovnatelné s podřazeným. Za jiných okolností by bylo lze arci chápati slova „vyššího“ kvantitativně, ve smyslu „většího“. Známe-li však vše, co z prací Liefmannových a Englišových této definici předcházelo, a co jsem v předešlém podrobně vykládal, nemůže být nejmenší pochybnosti o tom, že slova „vyššího užitku“ můžeme vykládat jen jako teleologicky vyšší, t. j. nadřazený a nikoli kvantitativně vyšší, t. j. větší.

Nebyl-li však jiný pojem nákladu a výnosu v teleologické subordinaci, kde byl hledán Liefmannem i Englišem (mezi postuláty *A* a *B* mého schematu) možný, než subjektivistický, který není formální, pak zbývá jediná cesta pro hledání formálního pojmu nákladu a výnosu (říkám jenom formálního, nikoli teleologicky formálního, poněvadž u Engliše jsou tyto pojmy (nyní) teleologicky formální, u mne jsou jen hospodářsky formální) a to je cesta koordinace.

A nyní se musím na Engliše obrátiti s otázkou: Kde vyvinul pojem nákladu a výnosu v tom smyslu, jak jsem to učinil já v dotyčné části své práce „O jednotnou konstrukci finanční vědy“, tedy pojem nákladu a výnosu koordinovaného? Ať kdekoli hledám v jeho základních pracích, nikde nenalézám ani stopy po koordinované horizontální konstrukci složek výnosového počtu, t. j. pojmů nákladu a výnosu. Ba tam, kde se mu obě složky mohly objeviti jako náklad a výnos horizontální, výslovně je prohlásil za volbu a popřel jich charakter výnosový. To učinil v kritice Liefmannova zákona o vyrovnání užitků mezních (Jahrbücher für Nat. Oek. u. Stat. 109 Band III. Folge 1917 str. 415 et ss.) v citované polemice proti Ledererovi (str. 25 ss.), v polemice proti mně (Princip výnosový str. 446 a 469) a při četných jiných příležitostech. Myšlenku, že použití peněžních prostředků pro jeden účel (krytí potřeby), vylučuje obdobné použití téhož prostředku pro účel jiný, tedy pro

krytí potřeby danou zásobou peněz již nekryté, pro jejíž krytí by byl prostředek býval použit nebýti použitím prvního, jež je právě zamýšleno a konstruováti toto ušlé použití jako škodu přednesl jsem ústně Englišovi již v roce 1916, když jsem se tehdy zabýval kritikou vysvětlení směny, jak ji konstruovala rakouská škola. Již tehdy, pamatuji se, odmítl Engliš tuto konstrukci a prohlášoval, že vzdání se užitečného použití není škodou, a tvrdil, že zde běží o volbu; stejně prý, jako volím-li mezi darovaným prstěnem a hodinkami. Od této doby zůstal tomuto stanovisku věrný dodnes. Je tedy vyloučeno, že by byl kdy v tomto mezidobí horizontální volbu mezi dvěma použitými, jimž slouží též společný prostředek, připustil, natož pak sám konstruoval jako výnos a náklad. Z téhož důvodu je vyloučeno, aby následující pasus ze Základů str. 39 mohl být považován za konstrukci výnosu a nákladu. Paus ten zní:

„Princip hospodárnosti nutně předpokládá vyšší hodnotný postulát. Princip tento dívá se na prostředek jako na oběť, tedy na zjev s jedné strany chtěný vzhledem k účelu, jemuž má sloužiti, s druhé strany nechťený, patrně vzhledem k nějakému jinému účelu (obilí k setí je oběť vzhledem ke konsumu). Spatřuje tedy v prostředku zjev současně užitečný i škodlivý, vzhledem k různým účelům. Má-li rozhodnouti převaha užitečnosti (vzešlé a ušlé), předpokládá možnost hodnotiti různé postuláty navzájem a to není možné, leč vzhledem k vyššímu postulátu, z něhož oba plynou. O tomto ústředním hodnotném ohnisku princip hospodárnosti nic nepovídá, ač ho předpokládá.“

Zde právě je dán případ, že společný prostředek připouští jen jedno použití, k němuž je nutno se rozhodnouti volbou. Engliš zde výslovně mluví o užitečnosti vzešlé a ušlé. Je tu typický příklad volby, kde Engliš aplikaci pojmu výnosu a nákladu přísně vylučuje. Je tedy vyloučeno, aby byl Engliš zde byl by jistě neopomenul pojmy ty zde jmenovitě uplatniti a na ně poukázati, kdyby takový úmysl byl u něho stával. S druhé strany dlužno konstatovati, že citovaný pasus se nalézá při Englišově

kritice principu hospodárnosti, ba jen vzhledem k němu byl pasus ten napsán.

Z citovaného pasusu plyne nezvratně:

1. V řečeném pasusu Engliš neviděl a nemínil viděti žádné ze složek výnosového počtu, ježto pasus svým duchem a konstrukcí odporuje všem názorům Englišovým o pojmu nákladu a výnosu, poněvadž zde běží o vyloženou volbu (ve smyslu Englišově), která dle důsledných výroků Englišových netvoří složek výnosových, a mimo to, poněvadž zde se výslovně používá terminu ušlého užitku, jenž dle názoru Englišova není škodou (a tudíž nákladem).

2. V řečeném pasusu viděl však Engliš explicitě složky principu hospodárnosti.

3. Závěr z obou předcházejících premis je, že podle Engliše nemůže princip hospodárnosti býti identickým s principem výnosovým, neboť v daném případě běží o princip hospodárnosti, ale nemůže běžeti o princip výnosový. Tímto důkazem doplňuji definitivně svůj průkaz ze str. 38., kde jsem uváděl doklady o tom, že Engliš před mojí prací (O jedn. konstr. f. v.) si nebyl vědom identity principu výnosového s principem hospodárnosti, neboť by nebyl přece mohl uváděti jako typické znázornění principu hospodárnosti případ, jehož výnosovou povahu tak důsledně popírá.

4. Nebylo-li tímto citovaným pasusem obmyšleno konstruování principu výnosového a pojmu výnosu a nákladu, což bylo nezvratně prokázáno, a byla-li tato cesta jedinou příležitostí, aby byly konstruovány řečené pojmy jako koordinované užitky či škody, mezi nimiž se provádí volba horizontálně a tudíž jedinou příležitostí, aby byly konstruovány formálně, pak považuji za prokázáno, že pojem výnosu a nákladu byl konstruován Englišem jediné (na str. 90 jeho Základů) tak, jak zněla citace uvedená na str. 34, 35. tohoto pojednání, kterážto konstrukce je výlučně subjektivistická, a nikoli formálně teleologická, jak Engliš dnes tvrdí.

I když Engliš dosud stále ještě neuznává jakožto náklad případy, kde použití prostředku v jednom směru znemožňuje použití jiné, jehož je nutno tudíž se vzdáti, přece uznává již jakožto náklad alespoň případ, kdy použití prostředku prospěšné pro jeden účel je přímo škodlivé pro účel druhý. Avšak ani o této konstrukci nákladu nenalézám nikde zmínky před vyjitím své knihy „O jednotnou konstrukci f. v.“, kde jsem hospodářsky formální konstrukci pojmu nákladu a výnosu podal.

Průkaz o svém tvrzení, že Englišův původní pojem nákladu a výnosu byl výlučně subjektivistický a tedy nikoli formální, ba, že ani jiný než subjektivistický nemohl podle jeho tehdejšího vědeckého přesvědčení býti, jsem podal nikoli jedinou, nýbrž několika cestami, jež se vzájemně doplňují a chovají všechny stejně bezpečnou evidenci.

cc) Cesty, jež vedly Engliše ke dnešní jeho konstrukci pojmu nákladu a výnosu.

Bylo tedy podle mého mínění prokázáno, že Englišova původní konstrukce pojmu nákladu a výnosu byla subjektivistická. Nepopírám, že by byl mohl přes to své mínění během času změnit. Ale trvám na tom, že, kdyby se tak bylo stalo, že by byl musil tuto změnu výslovně konstatovati, odvolati svoje předcházející užší a proto jednostranné pojetí nákladu, ba, byl by musil změnu svého mínění odůvodniti a nové pojetí konstruktivně dovoditi, neboť formální konstrukce výnosových složek vyžaduje, jak bylo prokázáno, ke svému vysvětlení mého schematu hospodářské fáse, naproti tomu konstrukce subjektivistická, alespoň zdánlivě, vystačila s mojí fasí technickou, t. j. s postuláty A a B, tedy jen zlomkem mého hospodářského schematu. Takového konstatování, odvolání, odůvodnění a dovození jsem nikde u Engliše nečetl. Hospodářsky formální konstrukci výnosových složek podal jsem výslovně ve své publikaci: O jednotnou konstrukci finanční vědy. Brno 1929. Konstrukce má je tam obsažena v následujících hlavních pasusech:

1. „Pojmem tím je postulát maximálního čistého výnosu relativního. Čistý ten výnos může být buď subjektivní anebo objektivní. Postulát tento a proto i každý z obou Englišových postulátů vrchních (subjektivní i objektivní) implikuje a předpokládá dva posuny na téže účelové linii (jeden pozitivní, druhý negativní). Totiž: 1. Pozitivní je dán tím, co je chtěno. 2. Negativní tím, co je o sobě nechťeno, ale teleologicky nutné jako cond. s. qua non (t. j. nutné, je-li ono pozitivní chtěno). Rozdíl (saldo) obou posunů je chtěným účelovým ziskem. První je hrubý výnos, druhé náklad a třetí výnos čistý. To platí subjektivně i objektivně, neboť lze mluvit o subjektivním i objektivním nákladu a výnosu. Předpoklad posunů negativních i pozitivních, jenž je obsažen v nejvyšším hospodářském postulátu, tvoří pojmovou výplň i t. zv. principu hospodárnosti, jakož vůbec můj postulát není nic, leč jinou jeho formulací“ (str. 21).

2. „O tomto ústředním hodnotném ohnisku princip hospodárnosti nic prý nepovídá, ač ho předpokládá. Na to se dá odvětit, že nákladem je škoda, jež odpovídá postulátu jednomu, výnosem užitek, jenž odpovídá druhému (jinému); užitek a škoda (náklad a výnos) jsou tedy odvozeny z postulátů divergentních (arci v jiné účelové fazi⁵⁾), z nichž naléztí postulát společný není obtížné, ježto běží jen o získání bodu, ve kterém se dvě různoběžné přímky protínají. Řečený společný postulát dává směr linii, na níž leží náklad a výnos jakožto užitek a škoda a jich rozdíl jakožto čistý výnos: vše to se ujasní ostatně v dalším“ (str. 21).

3. „Subjektivním hrubým výnosem je zmenšení strasti

⁵⁾ Scilicet: v jiné účelové fazi, než se nalézá hledané ústřední hodnotné ohnisko. Srov. o tom níže citovaný pasus sub 7. ze str. 28. mojí práce „O jedn. konstr. f. v.“. Účelovou fazi jmenuji totiž v citované práci určitý teleologický stupeň, ježto pojem účelu nebo prostředku nestačí k označení určitého teleologického stupně, ježto týž účel se může státi v teleologickém řetěze ihned zase prostředkem. V tom smyslu bude se kritický postulát D nalézati v jiné účelové fazi, t. j. vyšší než postuláty B a C a tyto opět v jiné fazi než postulát A. Ve svém pojednání o „Spojení“ (Ročenka 1929) rozeznávám dále technickou fazi a hospodářskou fazi, jimiž rozumím soběstačný okruh postulátů, jimž je pro techniku účel a prostředek, pro hospodářství postuláty A, B, C, D, mého schematu hospodářské fáse.

brutto (v mé terminologii strast vykupovaná) subjektivním nákladem strast vykupující a čistým výnosem pozitivní úspora strasti. Pro objektivní postulát pak je hrubým výnosem užitek, jenž leží na linii chtěného účelu, nákladem nechťená škoda chtěným účelem podmíněná a čistým výnosem pozitivní (plus) pohyb na linii našeho chtění. To pak platí, ať již běží ve smyslu předcházejících vývodů o peněžitý čistý výnos výdělečných subjektů fyzických či právnických, ať o kterékoli akty kteréhokoli subjektu, pokud se na ně díváme objektivně, nikoli s hlediska subjektivního (i vlastní akty můžeme viděti objektivně), ať již běží o cizí péči v maligním smyslu, kde jejímu subjektu chceme nikoli prospět, nýbrž uškodit (čistým výnosem bude zde maximální čistá škoda poškozeného s hlediska zlovolného subjektu viděna jako čistý užitek) a ať konečně běží o cizí péči v benigním smyslu nebo cizí péči nucených svazků“ (str. 22).

4. „Subjekt chce tedy pro sebe maximum subjektivního výnosu čistého, t. j. maximum úspory strasti. Objektivně chceme maximum objektivního výnosu, t. j. maximum chtěného účelu dosíci minimem nákladu. Zdánlivě může nastati kolise, nechce-li na př. subjekt maximum peněžního výnosu v podniku, jehož je majitelem (na př. chce-li z určitých důvodů prokázat malou výnosnost svého podniku). Tím není řečeno, že nechce maximum objektivního výnosu, jenomže chtěným hrubým výnosem (vykupovaným účelem) nemusí tu býti maximální peněžní výnos, nýbrž něco jiného, na př. třebas maximální prodělek závodu. Onen svrchu zmíněný zedník řídí se, chtěje se udržeti v práci, nejen maximálním subjektivním výnosem, nýbrž i maximálním výnosem objektivním, jenomže tím není nejrychlejší postavení budovy, nýbrž nejpomalejší. K tomu účelu volí nejvhodnější prostředky, t. j. minimum nákladu“ (str. 24).

5. „To lze vysvětliti takto: Každé subjektivní chtění, výnos, náklad, má zpravidla i objektivní reflex. (Na př.: Chci uhasiti žízeň, strast žízně — chci subjektivní výnos; chci vodu — chci objektivní výnos; vykupuji si odstranění žízně jinou strastí na př. práce — subjektivním nákladem; získávám vodu podstupením práce — objektivním nákladem; čistý subjektivní výnos se podává z rozdílu mezi strastí vykupovanou a vykupující; objektivní čistý výnos z rozdílu mezi užtkem, jenž plyne ze získání

vody na př. pro postulát zdraví a škodou z řečené práce, jež vznikne na př. vytrhnutím se ze studia pro postulát vzdělání. Tato škoda a užitek jsou arci srovnatelné teprve s hlediska postulátu „abych byl zdrav a vzdělaný““ (str. 24).

6. „Engliš přehléd, že technik se dívá na zjevy pouze jako na prostředek a účel, t. j. na určitý zjev (prostředek) jako schopný přivoditi zjev jiný, jenž je chtěn (účel). Pro technika je prostředek vždy chtěn, je proto vždy užitečný, nikdy škodlivý. Naproti tomu se dívá hospodář na týž prostředek jako na náklad a na účel jako na výnos. To arci není možno s hlediska téhož postulátu, nýbrž jiného nadřazeného; ale proto nadřazený se nestává ještě originárním.

Jak se tedy stává z postulátu technického postulát hospodářský? Tím, že se napřed vztáhne (uvede v relaci) ku postulátu jinému souřadnému (koordinovanému, nikoli nadřazenému), s jehož hlediska se prostředek jeví jako nechtěný, jako škoda. Zalévá-li zahradník květiny (zalévání — prostředek, krásný květ — účel) stává se zalévání „nechtěným“ s hlediska postulátu okopávání stromů a jiných prací zahradnických, ježto zalévání ubírá čas, jež je chtěn pro ostatní práce, nebo nechtěným proto, že voda, jež se upotřebí pro zalévání, je chtěna pro jiné upotřebení, nebo že práce zahradníková stojí peníze atd. Prostředek onoho se stává škodou postulátu tohoto. Nákladem se stává teprve s hlediska postulátu třetího, oběma koordinovaným nadřazeného, s jehož hlediska je zmíněný prostředek nechtěným nákladem, zmíněný účel však chtěným výnosem, čili náklad pak škodou, výnos užitek s hlediska téhož (nadřazeného) postulátu. Arci náklad a výnos musejí odpovídati prostředku a účelu v podřazené účelové fazi, což neplatí pro škodu a užitek. S hlediska postulátu krásné zahrady stává se čas věnovaný zalévání nákladem (škodou), květina výnosem (užitkem), oboje, náklad i výnos srovnatelnými prvky“ (str. 27, 28).

7. „Hospodářský postulát je tedy charakterisován tím, že hospodář posuzuje současně na téže linii škodu i užitek, na něž se dívá jako na náklad, ježž chce snížit, a výnos, ježž chce zvýšit,

aby docílil, jak shora ukázáno, maximum čistého výnosu. Tento vrchní postulát dá se též formulovati negativně jako postulát menší škody ze dvou⁶⁾, jež odpovídají s hlediska nižší účelové faze dvěma divergujícím postulátům, které ve fazi účelové ještě nižší odpovídají prostředku a účelu. Náklad a výnos hodnotící účel se nalézají na téže linii účelové: čili náklad a výnos jsou užitek a škodou s hlediska onoho účelu, jenž se vzájemně odvažuje a srovnává“ (str. 28).

8. „Dva rovnocenné⁷⁾ postuláty lze hodnotit jen právě s hlediska vyššího postulátu a ten se tudíž předpokládá. Pro zápas pak je předpokladem jich vzájemné odvažování a hodnocení. Škoda na ideálu celku (generální, tedy moje) od škody na ideálu dokonalé distribuce (tedy Englišovy) se liší od sebe nikoli kvalitně, nýbrž kvantitně. Rovněž jako se liší od sebe škoda na zdraví a na vzdělání vzhledem k ideálu individua, a strast potřeby a jí podmíněné práce s hlediska subjektu pouze kvantitně, což umožňuje, aby buď škody neb strasti se srovnávaly a volila se z nich menší“ (str. 70).

Z uvedených citovaných míst vyplývá naprosto jasně hospodářsky formální konstrukce nákladu i výnosu. Citoval jsem pouze ze své práce „O jedn. konstr.“ a nikoli z jiných pozdějších svých pojednání, kde se zabývám ještě podrobněji pojmy nákladu a výnosu. Tuto moji konstrukci pojmu nákladu a výnosu podrobil Engliš kritice ve svém pojednání „Princip výnosový“. K této kritice se příště vrátím.

Přicházím k řešení otázky, které cesty vedly Engliše k jeho formální konstrukci pojmu nákladu a výnosu. Bylo myslím prokázáno, že původní jeho konstrukce řečených dvou pojmů byla čistě subjektivistická a ne-

⁶⁾ Poslední slova mají správně zníti: „Postulát salda ze dvou škod totiž ze škody ušetřené a utrpené“; neboť menší škoda ze dvou je sice chtěnou a volenou, ale jako náklad, nikoli jako čistý výnos. Běží zde o zřejmé přehlédnutí, které při novém přečtení nyní pozoruji, které však pro meritum konstrukce je bezvýznamné.

⁷⁾ Tím jsem mínil tehdy koordinované.

mohla ani býti jinou, dle jeho tehdejšího přesvědčení. Engliš se však domnívá, že právě jeho původní konstrukce byla formálně teleologická; nejen, že tomu tak nebylo, nýbrž nebylo to ani možno; to jsem prokázal, jsem však ochoten ještě jinými doklady to dotvrditi; upouštím zatím od toho, máje zato, že podané doklady dostačí.

Nemohl jsem přezkoumávati všech prací Englišových, zda kde pojem nákladu a výnosu snad dodatečně později nekonstruoval teleologicky formálně, ale dokázal jsem, že v hlavních svých dílech, jichž se právě dovolává, toho neučinil, ba ani nemohl učiniti. Pro formální konstrukci těchto pojmů bych také nikdy nepovažoval za dostatečné, aby je kdo jen označil, byť i výslovně, za formální, t. j. přípustné pro sféru subjektivní i objektivní, ježto skutečná potíž není v tom, pojmy ty tak označovat, nýbrž konstruovat jich možnost a přípustnost formálnosti. Vždyť i obecná mluva velmi často se zmiňuje o peněžním nákladu na šatstvo, obydlí atd.; z toho plyne, že chápe jako výnos právě ono šatstvo, obydlí atd. a tedy používá pojmu nákladu nejen v subjektivním (práce — úkoj potřeby), nýbrž i v objektivním smyslu a tudíž ve smyslu dle Engliše formálním, a přece tyto pojmy nejsou zde logicky konstruovány, ježto logicky vyžadují alespoň nepřímé srovnatelnosti, která zde není vůbec dána, ježto tento náklad a výnos o sobě nejsou srovnatelní, čehož si však obecná mluva neuvědomuje. Právě tento moment vedl Liefmanna i Engliše k tomu, že konstruovali tyto pojmy subjektivisticky. Podstatné je, aby řečená korrelativa byla konstruována jako formální, což předpokládá, že byla dovozena byť i nepřímá jich srovnatelnost. Připomeňme si, že při výkladu nákladu a výnosu právě Engliš výslovně podotýká (Základy str. 91), že srovnatelnost po stránce objektivní je přípustná jen v celopeněžním myšlení, tedy na př. srovnatelnost peněžního příjmu a výdeje, ale nikoli již peněz a statku za ně opatřeného. Proto konstrukce pojmu nákladu a výnosu bez sestavení schematu hospodářské fáse není vůbec možná. Neboť buď chápeme ty pojmy jen přímo vertikálně jako účel-prostředek, pak přímé srovnatelnosti není, anebo je chápeme správně horizontálně, ale

pak jsme konstruovali již hospodářskou fází. A tu právě dovozují, že u Engliše nebyla formální konstrukce řečených pojmů vůbec možná. Buď je totiž chápal vertikálně, pak nebylo srovnatelnosti, nebo sice uznával horizontální srovnatelnost dvou postulátů koordinovaných, ale upíral jim zase charakter výnosu a nákladu tvrdě, že běží o volbu, kde není žádná škody. Podstatné právě bylo ukázati, že peněz je srovnatelný s tím, co se za něj kupuje (arci nepřímou), tedy se šatem či obydlím, ježto tento nepřímý náklad A je pouze zástupcem, reprezentantem postulátu B (do něhož ústí), jenž je přímým nákladem a přímo s výnosem srovnatelným, ježto jsou koordinovány.

Prohlašuji, že jsem nikde u Engliše této konstrukce nákladu a výnosu tak, jak jsem ji podal, nečetl; tam, kde činil k tomu náběhy (Základy str. 39), nejen, že si nebyl vědom, že běží o náklad a výnos, nýbrž pojmům z oné úvahy výslovně popřel charakter výnosu a nákladu, a tudíž mi nezbyvá než se domnívati, že neměl Engliš jiné cesty k formální konstrukci pojmů nákladu a výnosu, než konstrukci moji. Prokáže-li arci, že pojmy ty přede mnou tak vyvinul jako já a že je tak (jako výnos a náklad) označil, pak jsem ochoten prioritu jeho plně uznati, ale arci pod žádnou jinou podmínkou, nikoli tedy za cenu pouhého průkazu, že postuláty podobně konstruoval, neprokáže-li současně, že jim charakter výnosu a nákladu výslovně přiznal, nebo zase za cenu průkazu, že je tak označil, neprokáže-li současně, že je konstruktivně také vyvodil.

Neboť po té stránce plně platí, co Kant velmi případně o tom praví, (Prolegomena, par. 3): „Denn dergleiche . . . Prinzipien lernt man nicht leicht von andern, denen sie nur dunkel obgeschwebt haben. Man muss durch eigenes Nachdenken zuvor selbst darauf gekommen sein, hernach findet man sie auch anderwärts, wo man sie gewiss nicht zuerst würde angetroffen haben, weil die Verfasser selbst nicht einmal wussten, dass ihren eigenen Bemerkungen eine solche Idee zum Grunde liege.“

Podobným způsobem se vyslovuje též Schopenhauer na několika místech, zejména jasně v prvním díle svých Parerga a Paralipomena ve svých fragmentech k dějinám filosofie. (Staf o jeho vlastní filosofii).